

RIKSFÖRBUNDET SVENSK TRÄDGÅRD - RST

är den ideella riksorganisationen inom hemträdgårdsodlingens område. Förbundet består av kansli, länsavdelningar, lokala avdelningar och direktanslutna medlemmar.

Som medlem erhåller Du RST:s tidning HEMTRÄDGÅRDEN och kan få direktkontakt med föreningslivet bland andra trädgårdsvänner. Vanligt förekommande aktiviteter i våra lokala trädgårdsföreningar är

- möten med föredrag och demonstrationer
- kurser i trädbeskärning
- trädgårdsvisningar
- samköp av trädgårdsförnödenheter
- trädgårdsresor m. m.

Från kansliet kan beställas trädgårdslitteratur till rabatterade priser. Begär aktuella uppgifter från

RIKSFÖRBUNDET SVENSK TRÄDGÅRD

Nytorpsvägen 34
183 53 TÄBY
tel. 08/792 13 15

**Y. LUNDIN
G. BERGFELDT**

**BESKÄRNING
av fruktträd och buskar**

Y. LUNDIN
G. BERGFELDT

BESKÄRNING

av

fruktträd och buskar

BESKÄRNING

av fruktträd och buskar

Tryckt på Förvaltningsavd repro vid SLU Alnarp

F Ö R O R D

Första upplagan av handboken "Beskrning av fruktträd" utgavs år 1920 av Sveriges Pomologiska Förening, föregångaren till Riksförbundet Svensk Trädgård (RST). Författare var Carl G. Dahl, som då var föreståndare för Alnarps Trädgårdsskola. Handboken blev mycket populär och utkom med många upplagor som reviderades allt efter som kunskaperna om beskärning utvecklades. Sedan 1957 stod Carl A. Klang och Yngve Lundin som författare.

I och med att RST inriktade sin verksamhet mot allmän trädgårdsrådgivning aktualiserades behovet att även behandla beskärning av bärbuskar och vedartade prydnadsväxter i hemträdgården. En helt ny handbok om "Beskrning av fruktträd och buskar" utarbetades av Yngve Lundin och Gunnar Bergfeldt, båda erfarna trädgårdskonsulenter även inom hemträdgårdsodlingens område. Den blev mycket uppskattad och första upplagan, som kom 1974, har sedan följts av ytterligare två.

För att möta efterfrågan på en lättillgänglig och billig handbok om beskärning för fritidsodlaren beslutades inom RST om revision av innehållet i "Beskrning av fruktträd och buskar", vars tredje upplaga är slutsåld. Efter Yngve Lundins bortgång fick Gunnar Bergfeldt ensam detta uppdrag. Vi är författaren mycket tacksam att han åtog sig detta, så att RST nu kan presentera en ny handbok. Vi är också tacksamma att vi fortsatt får utnyttja Yngve Lundins bildmaterial liksom Bror Tunblads teckningar samt material som ställts till förfogande av Torsten Johnsson.

Det bör påpekas att på grund av utrymmes- och kostnadsskäl har inte alla vedartade växter, som förekommer i trädgårdarna, kunnat behandlas. Vi tror emellertid att innehållet i stort sett skall vara tillfyllest både för den enskilde fritidsodlaren och för undervisningsändamål vid trädgårdskurser.

Stockholm i februari 1988

Ingevald Fernqvist

Professor

Ordförande i Riksförbundet Svensk Trädgård

INNEHÅLLSFÖRTECKNING	Sid.
F Ö R O R D	3
A L L M Ä N T O M B E S K Ä R N I N G A V F R U K T T R Ä D	5
GRUNDLÄGGANDE PRINCIPER VID BESKÄRNING AV FRUKTTRÄD	5
Vad är beskärning och när utförs den?	7
Fördelar av beskärning	7
Möjliga nackdelar av beskärning	9
Beskärning contra andra odlingsåtgärder	10
Vad säger försöken?	11
Beskärningens utförande	12
BLAD- OCH BLOMBÄRANDE ORGAN HOS FRUKTTRÄD	12
Beskärningens inverkan på knoppar och skott	12
Fruktveden hos äpple- och päronträd	14
Fruktveden hos stenfruktträd	17
Grenvinklar	20
NORMALBESKÄRNING AV UNGA, FRISTÄENDE KÄRNFRUKTTRÄD	21
Första årets beskärning	21
Pincering	23
Andra årets beskärning	23
Tredje årets beskärning	24
Fjärde och följande års beskärning	25
Ett 6-7-årigt Ingrid Marie	27
FORMNING AV SPINDELTRÄD	27
BESKÄRNING AV ÄLDRE, FRISTÄENDE KÄRNFRUKTTRÄD	30
Kapning av toppen	30
Föryngring	31
Fruktvedens behandling efter föryngring	32
BESKÄRNING AV FRISTÄENDE STENFRUKTTRÄD	33
Risker vid beskärning	33
Olikheter mellan beskärning av stenfrukt- och kärnfruktträd	33
Beskärningens utförande	33
Sommarbeskärning	34
Skapa en krona som inte fläks sönder	36
En bra kronform	37
En alltför tät krona av Stor svart bigarrå	37
Plommonsorten Victoria	38
Träd av surkörsbär	39
BESKÄRNING AV OMYPADE TRÄD	40
DET ENDAST GALLRADE TRÄDET	41

	Sid.
BESKÄRNING AV FORMTRÄD	42
Kärnfruktträd	42
Stenfruktträd	44
Spaljéställningar	46
B Ä R B U S K A R N A S B E S K Ä R N I N G	48
SVARTA VINBÄR	48
Den obeskurna busken	48
Unga skott ger stora bär	48
Gynnad skotttillväxt	49
Anpassning till sorterna	50
Andra odlings- och beskärningsmetoder	50
Sättet och tidpunkten för beskärningen	51
RÖDA OCH VITA VINBÄR	51
KRUSBÄR	52
HALLON	53
BJÖRNBÄR	54
P R Y D N A D S B U S K A R N A S B E S K Ä R N I N G	55
Blomknoppsanläggning	56
Beskärningstider	56
Rhododendron	61
Spara något av "klippet" för drivning!	63
"Föryngringsbeskärning"	63
R O S O R	64
Park- och buskrosor	64
Rabattrosor	64
Stamrosor	67
Klätterrosor	67
S P A L J E V Ä X T E R	68
Polygonum-arter	69
Blåregn	69
Klematis	69
H Ä C K A R	70
Olika häcktyper	70
Krav på häckar	70
Sommar- och vinterklippning	71
Lövfällande häckar	71
Vintergröna häckar	73
R E D S K A P E N O C H D E R A S A N V Ä N D N I N G	75

GRUNDLÄGGANDE PRINCIPER VID BESKÄRNING AV FRUKTTRÄD

Beskärning av fruktträd är ett ämne som varit föremål för många och ibland heta diskussioner. Olika system har utarbetats, en del mer invecklade än andra. En grundläggande princip vid all beskärning måste vara att man dels lär sig se hur trädet reagerar för olika ingrepp med såg eller sax, dels och framför allt att man lär sig hur trädet bygger upp sin krona av grenar och skott och efter vilka lagar detta sker. Ett schematiskt klippande och sågande endast för att åstadkomma ett träd av viss form utan hänsyn till de olika sorternas egenskaper, deras sätt att anlägga blomknoppar och frukt t.ex., kan både försena fruktsättningen och minska skörden. Växtlighet och fruktbarhet beror inte endast på beskärningen utan också på sort och grundstam, på klimat och jordmån. Några viktiga lagar som gäller för växtligheten hos trädet måste den som skall utföra beskärningen känna till och som framgår av nedanstående teckningar med förklarande text.

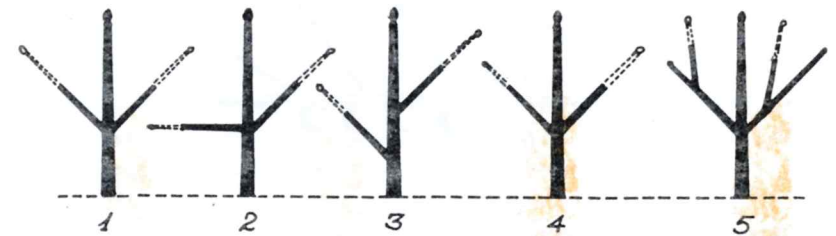

Fig. 1:1-5 (efter Oberhover, 1957)

1. Två lika långa grenar eller skott som utgår från samma höjd på stammen och är likvärdiga i grovlek kommer att växa lika starkt.
2. Ju mer upprättväxande ett skott är desto starkare växer det.
3. Det skott, som i för övrigt likvärdiga förhållanden med annat skott, är högre beläget på stammen växer starkare än det som sitter längre ner.
4. Av två skott, som utgår från samma höjd på stammen och i lika stor vinkel med denna, växer det grövre av dem alltid starkare än det tunnare.
5. Grenar, som står närmare stammen, växer starkare än de som står längre bort.

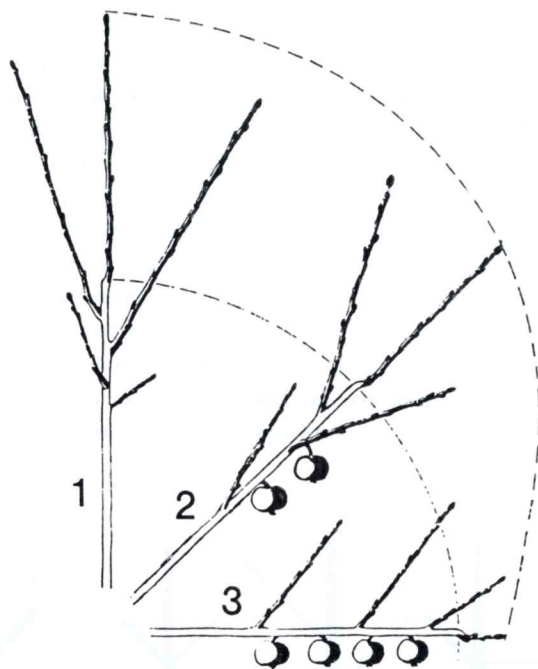

Fig. 2:1-3 (efter Oberhover, 1957)

1. Hos lodrätt stående grenar är nybildningen av skott starkast från spetsknoppen och avtar i styrka mot basen. Blomknoppsansättningen sker till övervägande del på den nedre delen av grenen.
2. Hos den snett uppåtriktade grenen dominerar i allmänhet fortfarande spetsknoppen. Vid basen av skotten kan de första blomknopparna anläggas. Här finns dock skillnad mellan olika frukt-sorter.
3. Hos mer eller mindre vågrätt liggande grenar skjuter vanligen skott fram från knoppar på oversidan av grenen, starkare eller svagare, beroende på sort och växtkraft hos trädet.

Vad är beskärning och när utförs den?

Beskärning innebär vanligen en inkortning av något organ i trädets krona, men också hela grenpartier kan någon gång avlägsnas, t.ex. vid kraftigare gallring.

Fruktträden beskärs vanligen under trädens viloperiod. Grenar med missfärgat lövverk - sådana grenar brukar vara på något sätt skadade - skärs dock av så snart de observerats. Gallringen i äldre kärnfruktträd kan påbörjas redan under hösten efter fruktskörden och fortgå fram till mot våren, då knopparna börjar svälla. Senare sitter blomknopparna mycket löst och bryts lätt av.

Hos träd av sötkörs framkommer gärna gummiflöde efter beskärning och särskilt om denna utförs vintertid. Efter en första tillbakaskärning av huvudgrenarna i anslutning till planteringen inskränks därför helst beskärningen på dessa träd till gallring, lämpligen utförd sedan skörden avslutats. Enligt nyare erfarenheter skulle dock en beskärning på våren ca 8-10 dagar före beräknad blomning vara en lämpligare tidpunkt. Sårytorna läker snabbare vid denna tid, då celledningsprocessen är som intensivast. Kanske behövs ytterligare försök, innan man tryggt kan rekommendera beskärning av körsbärsträden vid denna tid.

Beskärning av unga fruktträd påbörjas först fram emot eftervintern, när den starkaste kölden är över. Beskärningen avslutas innan knopparna börjar svälla; skottutvecklingen blir annars starkt försvagad.

Vid nyplantering av träd ser man mycket ofta att rötterna felaktigt beskärs rätt hårt. Sårytorna kan gärna skäras rena, men beskärningen bör stanna vid detta. Någon gång tillämpas rotbeskärning för att stoppa upp längdtillväxten hos alltför kraftigt växande träd. Man kan på så sätt få trädet att utbilda blomknoppar. Metoden har sina risker och bör användas endast i undantagsfall, t.ex. på spaljéfruktträd på starkväxande grundstam.

Fördelar av beskärning

Det är svårt att undvika att det unga fruktträdets rötter skadas vid uppgrävningen i plantskolan. Rotsystemet försvagas, och därav följer att jämvikten mellan rot och krona störs. Man kan återställa denna jämvikt, redu-

cera den vattenkrävande, frambrytande bladmassan genom att skära tillbaka krongrenarna. Eftersom knopparna hos *s t e n f r u k t t r ä d e n* vanligen endast är 1-åriga (om de inte utbildas till skott närmast följande vegetationsperiod, så dör de), skall dessa träd skäras tillbaka redan första våren på den nya växtplatsen. I annat fall blir grenarna kala och gämliga. Hos *k ä r n f r u k t t r ä d* har knopparna större livslängd; de kan "sovande" sitta kvar en följd av år för att sedan t.ex. efter beskärning skjuta fram till skott. Som regel utförs beskärningen av äpple- och päronträd före första vegetationstidens början. Om trädet planterats på hösten sker beskärningen följande vår.

Har trädet börjat vegetera, har det alltså hunnit grönska före planteringen, gör man klokt i att i anslutning till denna skära kronan tillbaka tämligen hårt. Man riskerar annars att trädet dör; det stympade rotsystemet kan inte "dra upp vatten" tillräckligt för att förse hela kronan.

Ofta kan ett helt obetydligt ingrepp, insatt tidigt, ha som följd att mera genomgripande åtgärder kan undvikas senare. Exempel: Pincering av konkurrensskott hos ett helt ungt fruktträd förhindrar uppkomsten av dubbeltopp, som kan leda till att trädet senare fläks sönder.

Ett fruktträds väsentliga uppgift är att bära vacker och värdefull frukt helst i stor myckenhet. Av erfarenhet vet man att det obeskrurna trädet i allmänhet får en tät krona. Frukterna blir här små, dåligt färgade och aromen svagt utvecklad. Svampar, insekter och andra skadegörare trivs väl i dessa täta trädkronor, som ofta skjuter starkt i höjden. Risken att grenar skall brytas sönder av fruktbelastning, snö eller storm är näraliggande.

Genom beskärning kan trädet ges en mera ändamålsenlig form, kronan kan göras stark, låg och bred och därtill gles. Ett så format träd är i många avseenden lättskött; besprutning, kartgallring, plockning och även beskärning kan här utföras med minsta insats av arbete. Med avkall på det mera ändamålsenliga vill hemträdgårdsägaren gärna ha "vackra" träd, något som här är liktydigt med pyramidform och regelbundet växtsätt. Detta kan vinnas genom beskärning.

De gamla grenarna, som saknar årsskott, lämnar sämsta skörden, det vet varje fruktträdsägare. Unga, friska grenar med årstillväxt helst på varje fruktvedsparti är det eftersträvarsvärda. Detta kan inte uppnås enbart

genom beskärning. Näringstillförsel, jordbearbetning, sjukdomsbekämpning och mycket annat måste också till - men beskärningen utgör en av de detaljerna. Om förr de äldre, bärande fruktträden ägnades obetydligt intresse med avseende på beskärningen, så beskar man samtidigt de unga träden mycket hårt. I dag är behandlingen närmast den motsatta. Måttlig beskärning tillämpas nu på de unga träden innan dessa börjat bära frukt, men sedan fruktskördarna kommit, bör beskärningen ägnas större intresse. Med grengallring, tillbakaskärning av äldre grenar, inkortning av fruktvedspartier tvingas sedan dessa bärande träd att årligen skjuta nya, friska skott och grenar, som kan producera verkligt förstklassig frukt.

Vissa fruktsorter angrips ofta svårt av grentorka (*monilia*), andra t.ex. av mjöldagg. En inkortning av grenarna på sådana träd, en tillbakaskärning innanför angreppsställena, kan ha mycket god effekt. En sådan åtgärd - ett exempel alltså där beskärning verkar i gynnsam riktning - bör kompletteras med andra; de avskurna grenarna bör brännas, effektiva bekämpningsåtgärder sättas in etc.

Möjliga nackdelar av beskärning

Beskärning av unga träd ger skenbart en effekt av närmast negativ art. Jämfört med det obeskrurna börjar nämligen det hårt beskurna unga fruktträdet att bära sent, skördarna dröjer. Denna försening av fruktskörden kompenseras emellertid mycket väl av det kraftiga grenverk, som en rätt utförd beskärning resulterar i. Genom att välja ut grenar på lämpligt avstånd från varandra och som bildar goda vinklar med stammen och att klippa bort felaktigt riktade grenar grundläggs en kronbildning, som är i stånd att bära många skördar kommande år. Klart är emellertid, att i alltför många fall har för hård beskärning förekommit, fruktskördarna har låtit vänta på sig onormalt länge. Ett hyggligt samspel mellan beskärning och gödsling bör eftersträvas, som resulterar i både tillfredsställande tidigt inträdande skördar och god tillväxt hos träden.

Överdrivet hård beskärning ökar faran för frostsador. Särskilt är detta fallet hos unga träd och i mindre gynnsamma lägen, där vegetationsperioden är kort, vinterkylan mycket sträng osv. De genom beskärningen framtvingade skotten hinner där inte att avsluta tillväxten tidigt nog, hårdigheten sätts tillbaka med risk för frostsador, kräftsår o.dyl. Därför bör t.ex.

i Norrland beskärningen vara helt obetydlig och då särskilt på unga träd.

Frukterna på alltför kraftigt växande träd blir vanligen mycket stora och svagt färgade. Hållbarheten hos dessa frukter är dålig, pricksjuka och olika skadesvampar angriper lätt. Beskärningen kan sålunda i den mån den framtvingar allt för kraftig tillväxt också i dessa avseenden verka i ogynnsam riktning.

Beskärning contra andra odlingsåtgärder

Flera gånger har redan framhållits, att beskärningen utgör endast en av flera åtgärder, då det gäller fruktträdens skötsel. Det är därtill så, att om ett fruktträd inte vill bära frukt eller om det visar brister i andra avseenden, så är det inte i första hand beskärning, som behöver sättas in i förbättrande syfte. Orsakerna är oftast att söka på annat håll, brister beträffande näringstillförsel, jordbehandling eller skadegörarebekämpning, kanske i olämplig grundstam eller fruktsort, kanske ogynnsamt läge och jordmån. Odlingsdetaljerna griper in i varandra. Här några exempel på detta.

Vinterhärdigheten varierar avsevärt olika fruktslag och fruktsorter emellan. Hård beskärning kan inverka menligt på skottmognaden och sålunda medverka till uppkomsten av köldskador. En beskärning, som i landets södra del anses vara måttlig, kan för träd långt norrut eller på olämpliga odlingslokaler vara direkt livshotande.

Fruktsorterna måste behandlas individuellt, eftersom den ena sorten är den andra olik i många avseenden. Plommonsorten Victoria, som är tidigt och utomordentligt rikt bördig, kan och bör beskäras mycket hårdare än Reine Claude d'Oullins, som bär sent. Filippa bär gärna frukt på längre grenar, medan James Grieve får vara exempel på en äpplesort med kort fruktved.

Beskärning påverkar i viss mån fruktstorleken. Hos en del småfruktiga sorter, t.ex. äpplesorten Cox's Orange, kan därför en tämligen kraftig beskärning ibland vara motiverad i avsikt att få fram till antalet något färre men väl större frukter. Beskärning kan sålunda i viss mån ersätta kartgallring.

Grundstam och träдавstånd kan påverka beskärningsmetodik. Fruktträd på

kraftigväxande grundstam kan som regel uppnå hög ålder och bör därför genom beskärning ges en stabil krona. Svagväxande grundstammar och mycket obetydlig beskärning gör däremot att träden snabbt når bördighetsperioden.

Beskärning kan som resultat ge skotttillväxt hos trädet - ju hårdare beskärning, desto kraftigare skott. Skotttillväxt kan erhållas också genom näringstillförsel - ger man en kraftig gödselgiva kan trädet svara med att växa kraftigt. Sätts båda åtgärderna in samtidigt, såväl hård beskärning som rik näringstillförsel, blir resultatet en våldsam skotttillväxt, vilket ingalunda är att eftersträva. Bördigheten fördröjs nämligen intill ytterlighet och risken att köldskador, kräftsår o.dyl. skall uppstå är stor. Beskärningen får därför avpassas efter skotttillväxten hos trädet. Hos det mera frodigt växande trädet får kanske en obetydlig gallring vara nog tills vidare, näringsgivorna får kanske minskas något eller några år, gräsinsädd kan t.o.m. bli nödvändig under en övergångsperiod för att minska trädens tillväxt. En hårdare beskärning kan däremot vara motiverad på träd med mera måttlig tillväxt.

Det bör emellertid också stå klart för envar fruktträdsägare, att man inte år efter år genom enbart beskärning kan tvinga träden till tillväxt. Utöver beskärning fordras bl.a. att träden får den näring de behöver. Och för att träden skall kunna utnyttja dessa näringsämnen, så krävs bl.a. att bladverket är friskt. Olika skadegörare, insekter, svampar o.dyl. måste då hållas efter genom bekämpningsåtgärder. Skall så detta friska bladverk kunna bilda den organiska substans, som träden behöver för att kunna växa, för att kunna bilda blomknoppar, utveckla frukten osv., så måste solljuset kunna nå in och träffa alla blad. Här kommer då beskärningen på nytt in i bilden, för just genom beskärning kan trädkronorna göras nog ljusa, luftiga, ändamålsenliga. Odlingsdetaljerna griper in i varandra, något som återigen poängteras.

Vad säger försöken?

Rätt många är de försök, som världen över lagts ut i avsikt att söka bringa klarhet i beskärningsproblemen. De erhållna resultaten kan i stort redovisas på följande sätt:

B e s k ä r n i n g m i n s k a r t o t a l u t b y t e t, dvs. sätter tillbaka såväl total tillväxt som skördekvantitet. Från nordiska beskär-

ningsförsök har man exempel på att skörden vid stark beskärning kan gå ned till en fjärdedel av skörden från obeskurna träd. Beskärning fördröjer skördarna; man får vänta längre innan träden börjar bära. Beskärning ökar fruktsstorleken och kan förbättra fruktens färg.

Vinsten av ändamålsenlig beskärning är således högre kvalitet hos frukten - på bekostnad av skördeutbytet. Återstår så frågan: Vad är ändamålsenlig beskärning? Så som beskärningen framgår av följande text och illustrationer har den gett gott resultat.

Beskärningens utförande

Vid renskärning av sårytor efter avsågade större grenar används kniv. Den skall vara vass, ha framåtböjt blad och krökt, kraftigt skaft. Stämjärn kan användas, då kräftsår skall skäras rena.

Inkortning av skott sker med sekatorn och snittet läggs ett par mm utanför en knopp. Läggs snittet för nära knoppen torkar denna och dör, läggs det för långt ifrån kvarlämnas en tapp, som hindrar läkning och kan bli angreppsställe för skadesvampar. Om flera tätt intill varandra sittande skott tas bort samtidigt, kan barken mellan sårytorna torka in. Bättre är därför att ta bort ett par av skotten helt; de andra skärs bort kommande år, när såren börjat läkas.

Såg bör användas då grenen, som skall tas av, är grövre än ett par cm. För att hindra att grenen fläker sönder, sågar man först underifrån så långt detta går, därefter innanför på vanligt sätt uppför. Större sårytor renskårs med kniv och bestrysas med något preparat, som kan hindra angrepp av svampsjukdomar.

BLAD- OCH BLOMBÄRANDE ORGAN HOS FRUKTRÄD

Beskärningens inverkan på knoppar och skott

Långskottet (fig. 3), som växte fram föregående vegetationsperiod har talrika knoppar, sidoknoppar och spetsknopp.

Fig. 3.
Del av gren med två långskott, varav det högra utgör ett s.k. konkurrensskott, som skärs bort. På grenens nedre del ringsporrar.

Lämnas långskottet obeskuret växer spetsknoppen kommande sommar ut till ett skott, ett kraftigt sådant, och så sker vanligen också med någon eller några av de översta sidoknopparna. Längre ner placerade knoppar växer ut helt kort, de undre tycks knappast röra sig alls.

Om så långskottet beskärs så framkommer kraftiga skott från de yttre knopparna - vanligen kraftigare ju hårdare beskärningen varit. Också de längre ner sittande sidoknopparna - nu till antalet färre än på motsvarande obeskurna skott - växer ut mer eller mindre. Det beskurna skottet tillväxer i grovlek, blir stabilare än det obeskurna. Att märka är emellertid, att den totala tillväxten liksom det totala antalet sidoskott blir mindre på det beskurna långskottet än på det obeskurna.

Det framkomna yttre långskottet på en gren benämns ledskott, det närmast följande kallas konkurrensskott. Detta konkurrerar med ledskottet, det bildar en gaffelförening, som lätt förorsakar att trädkronan senare fläker sönder. I de flesta fall är det riktigt att skära bort konkurrensskottet ända nere vid basen.

Långt ifrån alla sidoknoppar på ett skott växer fram till långskott. De närmast basen befintliga kan hos äpple och päron sitta kvar flera år utan

att nämnvärt ändra utseende, s.k. s o v a n d e k n o p p a r. Dessa kan om trädkronan skärs hårt tillbaka utveckla skott; man kan på detta sätt föryngra kärnfruktträdet.

Fruktveden hos äpple- och päronträd

Andra sidoknoppar ger upphov till kortare eller längre skott. Blir det bara någon cm långt, kallas det r i n g s p o r r e; är det några få cm kallas det s p o r r e. Lämnas dessa småskott orörda, om de sålunda i n t e beskärs och om de är väl belysta, så utvecklas spetsknoppen om något år till b l o m k n o p p (fig. 4). Under samma förutsättningar bildas blomknopp också på f r u k t s p j u t e t och f r u k t s k o t t e t (fig. 5 och 6). Båda dessa är utåt-nedåthängande, något bägböjda småskott, fruktspjutet 10-15 cm, fruktskottet 15-25 cm långt. F r u k t g r e n kallas då det grenparti som är försett med sidoskott av olika slag, vilka har till uppgift just att bära frukt.

Det är viktigt att man har följande klart för sig: D e n u t å t - n e d - r i k t a d e, v ä l b e l y s t a g r e n e n eller skottet a n s ä t t e r f ö r s t b l o m k n o p p a r. Särskilt gärna utbildas blomknopp på skott av typen sporre, spjut etc. Däremot ansätts blomknopp ogärna på det kraftigt uppåtväxande skottet, särskilt om detta utsätts för beskärning. Vill man sålunda att skottet eller grenen på det unga trädet

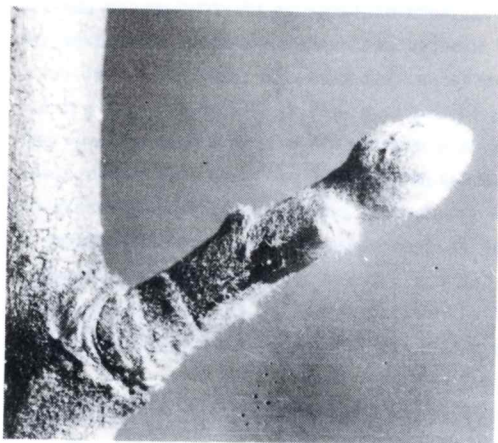

Fig. 4.
En fruktsporre ett par tre år gammal. Den har nu i spetsen en väl utbildad blomknopp.

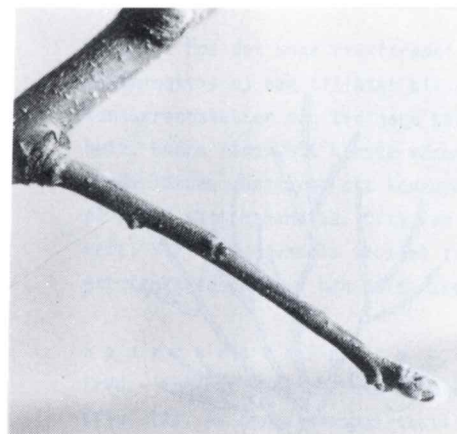

Fig. 5.
Fruktspjut med blomknopp.

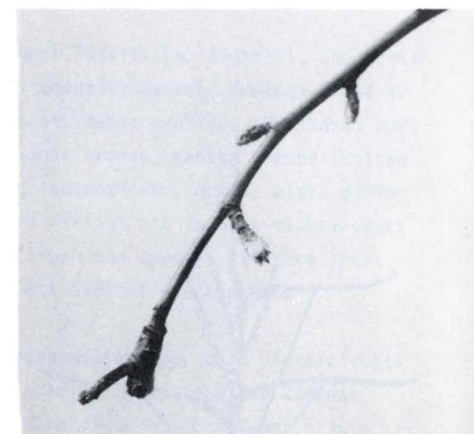

Fig. 6.
Fruktskott med blomknoppar och ytterst frukthudde.

skall bära frukt, då bör beskärning inte förekomma på ifrågavarande parti. I stället bör skottet bindas eller på annat sätt fastläsas i utåt-nedriktat läge. Önskar man däremot tillväxt, då beskär man.

Figurerna 7 och 8, visar ett träd som toppats hårt och därigenom fått kraftig tillväxt. De flesta skott som vuxit fram har spetsiga vinklar och är inte helt lämpliga som kronbildare. Genom nedbindning hämmas den kraftiga tillväxten och blomknoppar utvecklas, som följande år ger frukt.

Blomknoppar ansätts hos kärnfruktträden i spetsen av svagare skott som därmed avslutar längdtillväxten. Ofta sker en ansvällning just i skottspetsen, en f r u k t k u d d e uppstår. Bakom spetsknoppen växer sedan nya organ fram, kanske helt obetydliga knoppar, kanske något slag av kortskott. Nya blomknoppar kan då förr eller senare utbildas (fig. 9).

På detta sätt förgrenas fruktveden efter hand, den bär med åren många frukter och blir till sist för gammal. Den bör därför kontinuerligt gallras, kortas in, så att fruktvedspartierna årligen visar ny tillväxt och inte blir för täta eller risiga. Just detta, att ett fruktvedsparti uppvisar tillväxt, kan tas som belägg för att trädet har tillgång till näringsämnen i tillräcklig omfattning. Trädet har nämligen kunnat utbilda blad, blommor, frukt etc. och d ä r u t ö v e r haft näring nog att kunna utbilda denna nya skotttillväxt.

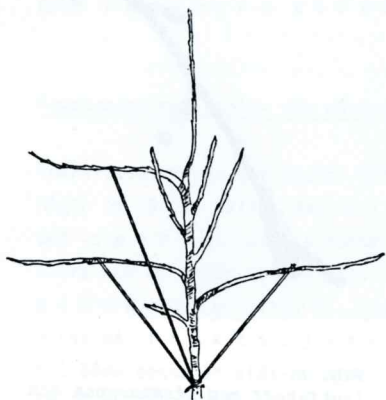

Fig. 7 (efter Johnsson, 1977)
Grenar som bundits ned vid beskärningen. Normalt kommer de nedbundna grenarna att utveckla blomknoppar nästföljande säsong.

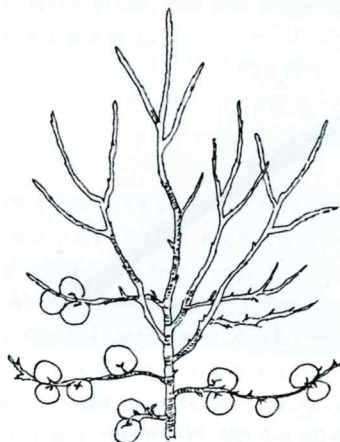

Fig. 8 (efter Johnsson, 1977)
Samma träd som i figur 7 andra säsongen efter nedbindningen. De nedbundna grenarna har satt frukt.

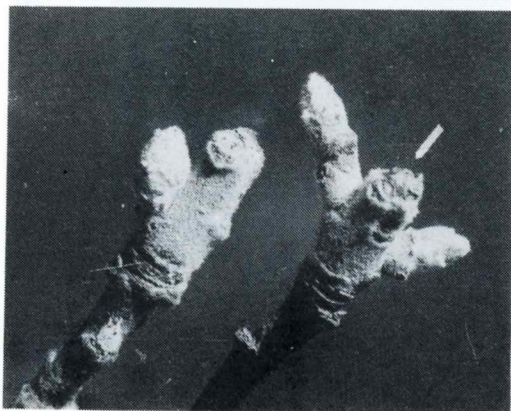

Fig. 9.
En blomknopp, senare ett äpple, har suttit just vid markeringen. En fruktkudde har utbildats och på denna har nya skott, t.o.m. blomknoppar, framkommit.

Särskilt hos det unga fruktträdet framkommer åtskilliga långskott, som fortsättningsvis ej kan tillåtas bli grenar i egentlig mening. Exempel härpå är konkurrentskotten och tidigare har nämnts att dessa vanligen bör skäras bort helt. Andra långskott kanske växer uppåt-inåt kronan, kanske kommer skotten om de lämnas obeskurda att konkurrera med ledskott etc. och de måste därför på något sätt behandlas. Ofta kan det vara riktigt att ta bort sådana skott helt. Vill man omvandla skottet till ett organ med uppgift att bära frukt - ett fruktvedsparti - kan detta ske genom att skottet sporrbeskärs.

S p o r r b e s k ä r n i n g - sådan används vanligen bara på kärnfruktträd - innebär att man skär av ett skott ovan 5-6 välutvecklade knoppar (fig. 10). Av dessa knoppar skall av de yttre någon eller ett par skjuta fram till långskott kommande sommar. De övriga knopparna utvecklas till korta organ, ringsporre, sporre, fruktspjut eller liknande, som ansätter blomknopp om de lämnas obeskurda och är väl belysta.

Den fortsatta behandlingen av ett på detta sätt sporrbeskuret parti är beroende på utvecklingen hos de från knopparna framvuxna skotten. Har bara ett långskott vuxit fram, då sporrbeskärs detta på nytt. Har däremot flera långskott kommit fram, då sporrbeskärs av dessa ett, vanligen det närmast basen sittande, och vad som finns utanför detta sporrade parti skärs bort helt. Som god regel gäller nämligen att man endast bör ha ett sporrbeskuret organ, s.k. s a f t a v l e d a r e, på varje fruktvedsparti. Alla kortskott lämnas däremot orörda; på dessa skall blomknoppar ansättas om något eller några få år. Vissa fruktsorter, t.ex. äpplesorten Filippa, ansätter blomknoppar endast på lång fruktved. Här bör därför sporrbeskärning inte förekomma.

Denna form av sporrbeskärning bör tillämpas konsekvent endast till fruktvedspartier på formträd, som annars lätt blir för täta. Helt annorlunda kan behandlingen givetvis bli på vanliga fristående fruktträd (fig. 11). Framkommer här efter sporrbeskärning långskott med lämplig riktning, kan detta ofta lämnas obeskuret om utrymme finns. Det ansätter då snabbt blomknoppar.

Fruktveden hos stenfruktträd

Hos stenfruktträden har fruktveden annat utseende, blomknopparna annan placering etc. än hos kärnfruktträden. Varje litet skott

Fig. 10. Sporrbeskärning av äldre fruktvedsparti. Av två långskott tas det yttre helt bort, det andra sporrbeskärs ovanför fem knoppar.

Fig. 11. Föryngring av gammalt fruktvedsparti. Den undre delen skärs bort vid markeringen.

hos stenfruktträdet har sålunda i sin spets en vegetativ knopp, som kan ge upphov till tillväxt, förlänga skottet. Helt korta blombarande organ är de s.k. bukettgrenarna med i spetsen en bladmknopp, bakom denna blomknoppar (fig. 12). Såväl fruktspjut som fruktskott förekommer och blomknopparna sitter här vid skottens bas. Så länge dessa skott av olika slag är vid liv förlängs de årligen genom ny tillväxt, medan motsvarande äldre parti på skottet blir kalt. Särskilt hos surkörsbär är det lätt att iaktta detta. Blomknoppar förekommer därtill stundom som del i blandade knoppar, vanligen på rätt starkväxande årsskott (fig. 13). Då har en mittställd bladmknopp (vegetativ knopp) bredvid sig en eller två blomknoppar.

Sporrbeskärning används vanligen ej på stenfruktträden. Skall någon gång ett skott inkortas, bör detta givetvis ske över en bladmknopp. Sker inkortningen över en blomknopp kan nämligen tillväxt ej erhållas.

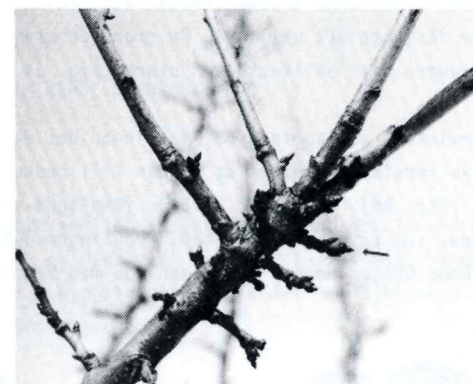

Fig. 12. Gren av plommon, som visar både långskott och ett flertal små bukettgrenar, t.ex. vid markeringen.

Fig. 13. Blandade knoppar hos stenfruktträd. Vid markeringen den mittställda bladmknoppen.

Grenvinklar

Genom ändamålsenlig beskärning söker man bygga upp en kraftig, stabil träd-krona, där grenarna förmår bära stora skördar utan att fläckas sönder. Det är en väsentlig skillnad i det avseendet mellan olika grenar. Starkast och bäst blir den gren, som i jämförelsevis trubbig vinkel går ut från stammen. Grenvinklarna är mycket karaktäristiska för olika fruktsorter. Så har t.ex. äpplesorten Ingrid Marie mycket spetsiga och därmed dåliga grenvinklar, Gravenstein däremot trubbiga och bättre.

Om sidogrenar, som är avsedda för kronbildning, bildar spetsig vinkel med stammen är risken för fläkning mycket stor då skörden kommer. Vid stammens och grenens tjocklekstillväxt bildas ett barklager mellan gren och stam, som ger dålig sammanhållning. Ju mer jämntjocka stam och sidogren är i förhållande med varandra desto skarpare blir vinkeln och desto svagare hållfastheten. Det är mycket viktigt att tänka på detta, då man vid uppbyggnad av kronan i det unga trädet frestas att utnyttja konkurrensskottet, när man har få skott att välja på. Om gren och stam bildar en större vinkel med varandra blir hållfastheten stark (fig. 14 och 15).

Är grenvinkeln väl spetsig bör man innan det egentliga beskärningsarbetet påbörjas försiktigt spärra ut grenen till önskat läge med hjälp av spärrsticka (fig. 16). Som sådan används lämpligen en i båda ändar flatspetsad träpinne, som trycks in i barken. Föreligger det motsatta förhållandet, att grenen hänger nedåt, binds den upp med bast eller snöre.

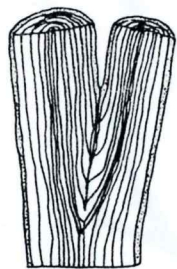

Fig. 14 (efter Johnsson, 1977)
Grenklyka med spetsig vinkel.

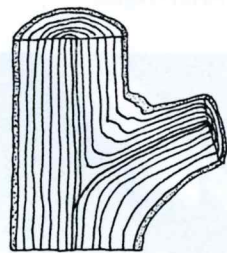

Fig. 15 (efter Johnsson, 1977)
Sidogren med stark förbindelse.

Fig. 16.
Med hjälp av spärrsticka har huvudgrenen spärrats ut i bättre vinkel.

NORMALBESKÄRNING AV UNGA, FRISTAENDE KÄRNFUKTTRÄD

Första årets beskärning

Bilden (fig. 17) visar ett helt vanligt äppleträd, sådant det levererats från plantskola. Kronan utgörs av ett antal ogrenade 1-årsskott, långskott, och dessa går ut från stammen i hygglig vinkel. Trädet har nyligen planterats och skall nu beskäras första gången.

Sedan konkurrensskottet (markerat) skurits bort, utväljs förutom topp, tre allsidigt riktade, kraftiga skott att fortsättningsvis bli huvudgrenar. Goda avstånd i höjd mellan skotten är till fördel; det ger framdeles en starkare krona med mindre risk för fläkning, grenarna behöver ej trängas, klämma varandra eller mittstammen, och denna kan då utvecklas bättre. Sedan ett av de utvalda skotten bundits upp i rätt läge, skärs samtliga övriga skott bort helt. De blivande krongrenarna inkortas nu till omkring halva längden. Inkortningen sker över utåtriktade knoppar, som efter beskärningen kommer att sitta på samma höjd över marken. Detta innebär alltså att det högst upp sittande skottet får beskäras hårdare än det som sitter längre ned. Med en inkortning av toppen, så att denna når någon eller ett par dm högre, avslutas första årets beskärning.

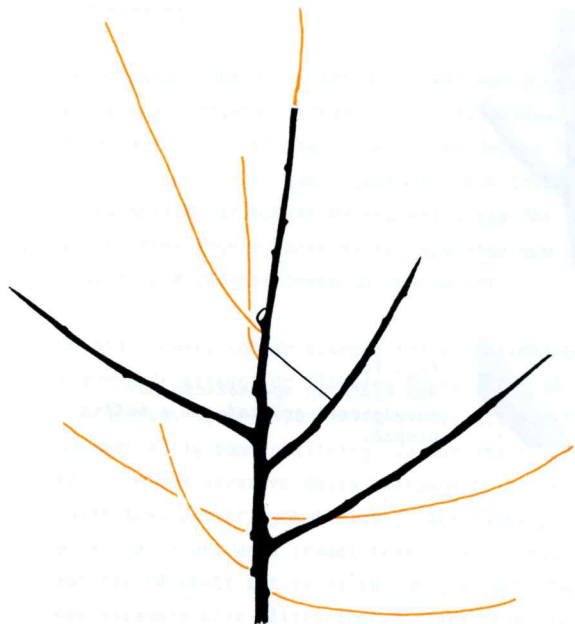

Fig. 17.
Äppleträd sådant det erhålls från plantskolan. Markering med rött visar vilka grenar som tas bort. Tre huvudgrenar och topp lämnas kvar.

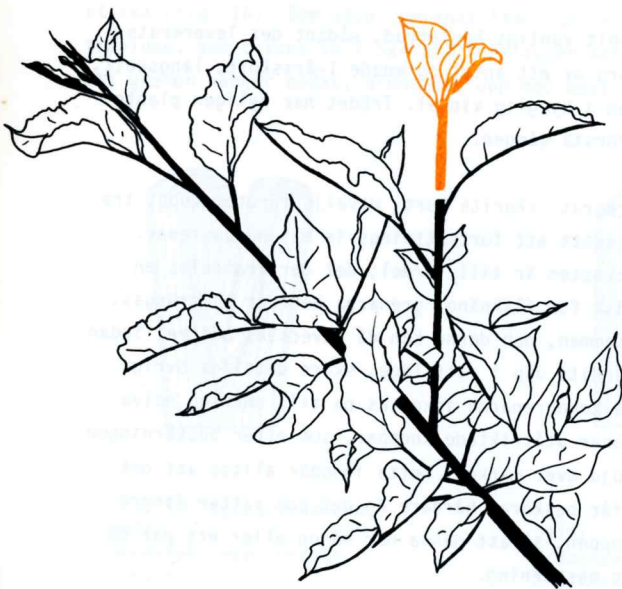

Fig. 18.
Ett blivande konkurrentskott pinceras (rött) ovan 5-6 blad.

Pincering

Genom p i n c e r i n g, innebärande att man under sommaren nyper av toppen på helt unga skott, kan vissa fördelar vinnas i samband med kronuppbyggnaden av unga fruktträd. Alldeles särskilt gäller detta stenfruktträden; pincerade skott hos dessa fruktslag slutar nämligen som regel att växa. Skott hos kärnfruktträd som behandlats på detta sätt fortsätter väl oftast tillväxten, men stoppas dock upp en tid. Den näring, som trädet har tillgång till, kan då komma sådana skott tillgodo, där kraftig tillväxt är önskvärd. Pincerade skott har också viss benägenhet att ansätta blomknopp.

Konkurrentskotten bör lämpligen pinceras, likaså övriga skott om vilka man är klar över att de eljest vid kommande vinterbeskärning måste tas helt bort eller skäras hårt tillbaka (fig. 18). Pincering sker så snart skotten har 5-6 välutvecklade blad och bör inte upprepas under en och samma vegetationsperiod. Hård och upprepad pincering minskar nämligen bladmassan, näringsberedningen sätts därmed tillbaka med risk att vinterhårdigheten hos trädet försämras. Hos spaljeträd är det dock ofta lämpligt att upprepa pinceringen.

Andra årets beskärning

Detta äppleträd planterades på hösten. I mars följande år utfördes första årets beskärning och tillväxten har under sommaren samma år varit mycket god. Bl.a. har kraftiga ledskott kommit fram. Ett av dessa visar benägenhet att växa uppåt-inåt. Det ersätts därför vid andra årets beskärning med närmast följande långskott, som ju har bra riktning. Med spärsticka hålls huvudgrenen ut i önskat läge.

I övrigt bör trädet vid andra årets beskärning behandlas ungefär på följande sätt (fig. 19):

Först skärs konkurrentskotten helt bort både på huvudgrenar och stam. Ett par tre av de långskott, som sitter närmast ledskotten och toppskott, sporrbeskärs lämpligen. Man vill därigenom hindra att de konkurrerar med de egentliga ledskotten. Eventuellt kan olämpligt riktade toppskott och ledskott på huvudgrenar ersättas av bättre riktade konkurrentskott. På översidan av huvudgrenarna sitter ett par kraftiga skott med riktning uppåt-inåt. Bäst är att skära bort dessa helt. Orörda lämnas däremot de mer eller

Fig. 19.
Äppleträdet före och
efter andra årets be-
skärning. Borttagna
grenar markerade med
rött.

mindre utåtriktade mindre skotten, fruktspjut, fruktskott m.fl., och man söker få dessa något så när jämnt fördelade på de olika huvudgrenarna.

Kanske finns vid basen av något ledskott en tapp; den skärs givetvis bort. Slutligen inkortas ledskotten och toppskottet, som lämnas något högre. Hos träd med kraftig tillväxt blir denna inkortning helt måttlig; är tillväxten däremot svag, kan det vara riktigt att skära något hårdare. Normalt är att en tredjedel av ledskott respektive toppskott skärs av.

Tredje årets beskärning

Efter två beskärningar och likaså två vegetationsperioder på nya växtplatsen kan trädet se ut som på figur 20. Tillväxten är utmärkt, talrika kraftiga långskott förekommer men också skott med tendens att böjas utåt-nedåt. Det är dessa skott som snart nog skall ansätta blomknopp. Kanske finns för övrigt redan något litet kortskott, som kan uppvisa blomanlag.

En riktig kvast av långskott har skjutit fram på den högra huvudgrenen. Detta rättas nu till; ledskottet blir igen det ledande och bör så vara. Så skärs konkurrensskotten av helt liksom ett eller annat inåtväxande, kraftigt

Fig. 20.
Äppleträdet före och
efter tredje årets be-
skärning. Borttagna
grenar markerade med
rött.

långskott. Ett par tre av de närmast ledskotten respektive toppskottet framkomna långskotten sporrbeskärs; övrigt lämnas i huvudsak orört.

Det kan i samband med denna beskärning vara riktigt att ta ut en ny huvudgren från stammen; utrymme härför finns och avståndet till övriga huvudgrenar är här omkring 80 cm, vilket i detta fall är fullt tillräckligt. Vid markeringen har en ny sådan påbörjats. Nya huvudgrenar tas åren framöver ut i mån av utrymme. Grenserier eftersträvas inte, eftersom man knappast kan påvisa fördelar med sådana. Riktigare bör vara att huvudgrenar på hyggliga inbördes avstånd tas ut i något, som kan tänkas likna en spiral. Huvudgrenarna bekläds efter hand med fruktgrenar och dessa i sin tur med fruktbärande organ.

Som avslutning på tredje årets beskärning inkortas ledskotten, nu rätt obetydligt, samt toppskottet. Den nya huvudgrenen behandlas på samma sätt som vid första årets beskärning.

Fjärde och följande års beskärning

Trädets utveckling under fjärde sommaren framgår av figur 21 och figur 22

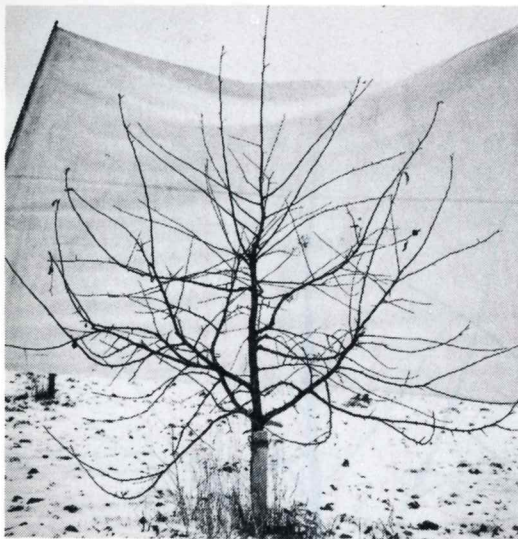

Fig. 21.
Bilden visar utvecklingen under fjärde sommaren.

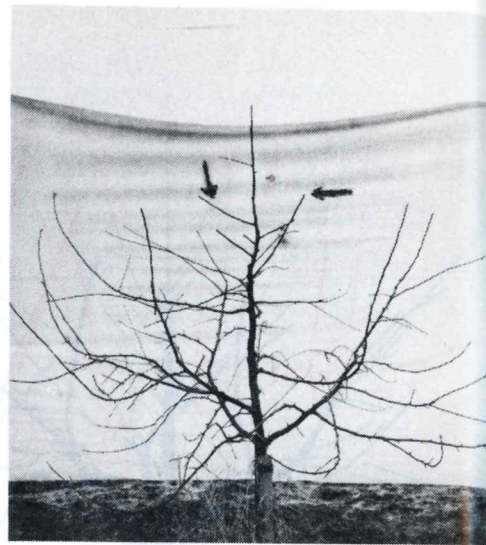

Fig. 22.
Trädet efter femte årets beskärning. Vid markeringen har nya huvudgrenar tagits ut.

visar trädet efter femte årets beskärning. Fruktagrenar bekläder nu huvudgrenarna jämnt och vackert; blombärande kortskott finns det gott om och trädet har redan burit åtskilliga frukter. Något långskott har tagits bort helt, några få har sporrbeskurits, det mesta har lämnats orört. Nya huvudgrenar (markering) har tagits ut där utrymme funnits och dessa har skurits in för att vinna stadga. Inkortningen av topp- och ledskotten har varit mycket obetydlig.

Fem års beskärning har sålunda resulterat i en stabil, låg och proportionerlig fruktträdskrona med en myckenhet av blombärande organ.

Kanske kan till detta sägas, att den sort det här är fråga om, nämligen Gravensteiner, i sig själv växer tämligen regelbundet och är lätt att forma. Så är för övrigt fallet med de flesta triploida äpplesorterna. Helt annat är fallet med Ingrid Marie, Cox's Orange m.fl. Hos dessa måste man spärra ut huvudgrenarna väsentligt, för att få något så när tillfredsställande grenvinklar. Inte minst viktigt är det, att man här så långt möjligt lämnar årsskotten obeskurna, så att de snabbt kan ansätta blomknopp.

Ett 6-7-årigt Ingrid Marie

Trädet har genom riklig näringstillförsel tvingats till kraftig växt. Denna har ytterligare främjats genom beskärning, som i första hand inriktas på att göra kronan ljus och öppen. Avstånden mellan huvudgrenarna är väl tilltagna.

De åtgärder som föranlett den kraftiga tillväxten under dessa trädets första år har motiverats med att sorten Ingrid Marie gärna bär tidigt och rikt. Man har därför ansett den mest angelägna uppgiften vara att hålla trädet i god tillväxt; någon risk för att skörden skulle dröja har ej funnits.

I sin helhet blir beskärningen nu måttlig och den går ut på att ytterligare öppna kronan. Inåtväxande grenar och skott tas bort, likaså grenar som korsar och skaver. I huvudgrenarnas toppar har antydning till kvastbildning uppstått. Här ges ett av skotten karaktär av ledskott genom att övriga skott tas bort eller kortas in. En inkortning har i några fall skett av fruktagrenar, som redan visat tendens att böjas väl mycket utåt-nedåt och därför stannat i växt.

FORMNING AV SPINDELTRÄD

Erfarenheten av att vågrätt växande grenar ger blommor och frukt tidigare än kraftigväxande, uppåtriktade, har utnyttjats vid en beskärningsmetod som avviker från den förut beskrivna normalbeskärningen. Metoden härstammar från England, men har vidareutvecklats i Tyskland och Holland, varifrån namnet "Spindelbusch" eller på svenska "spindelträd" kommer. "Spindel" i detta sammanhang betyder närmast spole och syftar på den form som trädet får.

En förutsättning för lyckat resultat är att träden - äpple och päron - förädlat på lämpliga, svagväxande grundstammar. Undantagsvis kan svagväxande, rikbärande sorter ha något kraftigare underlag. Vid det här odlingssättet kan man använda såväl vanliga träd med ettårig krona som ettårsförädlingar, s.k. "spön". Bäst är det senare.

Antingen man nu planterar höst eller vår skall träden beskäras före vegetationstidens början på våren. Använder man ettårsförädlingar består beskärningen endast i en intoppling till ca 80 cm höjd över marken (fig. 23:1).

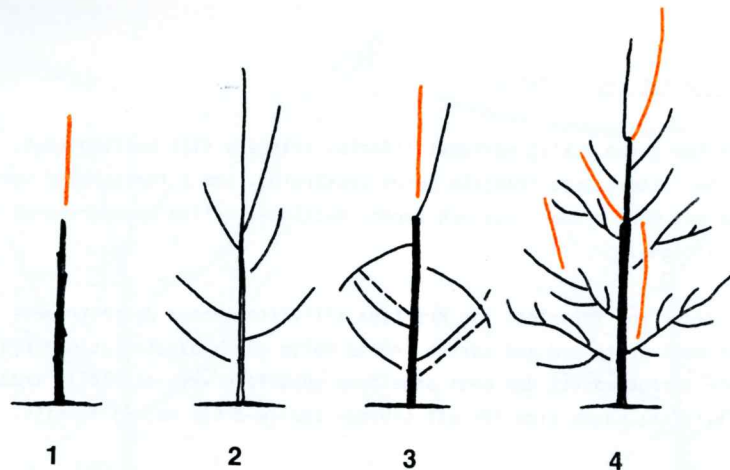

Fig. 23:1-4 (efter Johnsson, 1977)

1. 1:a årets beskärning

2. Före 2:a årets beskärning.

3. Efter 2:a årets beskärning. Ingen toppning av huvudstam. Sidogren har omvandlats till topp.

4. Trädet efter tredje årets beskärning.

Under sommaren växer nu sidoskott ut på stammen samtidigt som toppen tillväxer (fig. 23:2).

Vid andra årets beskärning har man alltså ett träd med sidogrenar av varierande längd och man tar nu helt bort konkurrensskottet och övriga starkväxande skott. Tre av de mera vågrätt växande skotten, som bör sitta så allsidigt riktade som möjligt, utses för att bilda huvudgrenar i kronan. Dessa bör dessutom inkortas för att god förgrening skall erhållas. Hur hård inkortningen skall vara beror på sorten. Även toppskottet inkortas. Om detta skulle vara mycket kraftigt, kan man eventuellt ta bort det helt och ersätta det med ett svagväxande sidoskott. Övriga skott, som inte behövs för att bygga upp kronan, binder man ned till stammen i vågrät riktning. De kommer nu att ge tidig blomknoppsanläggning (fig. 23:3). Om det vid denna beskärning inte finns tre lämpliga skott för att bilda huvudgrenar, kan man vänta med något till nästa år.

Vid tredje årets beskärning väljer man ut ytterligare vågrätt växande sidoskott i spiral omkring stammen och klipper bort konkurrensskott och andra kraftigväxande skott som bildar spetsiga vinklar med stammen. Övriga skott binds ned på samma sätt som vid föregående års beskärning (fig. 23:4).

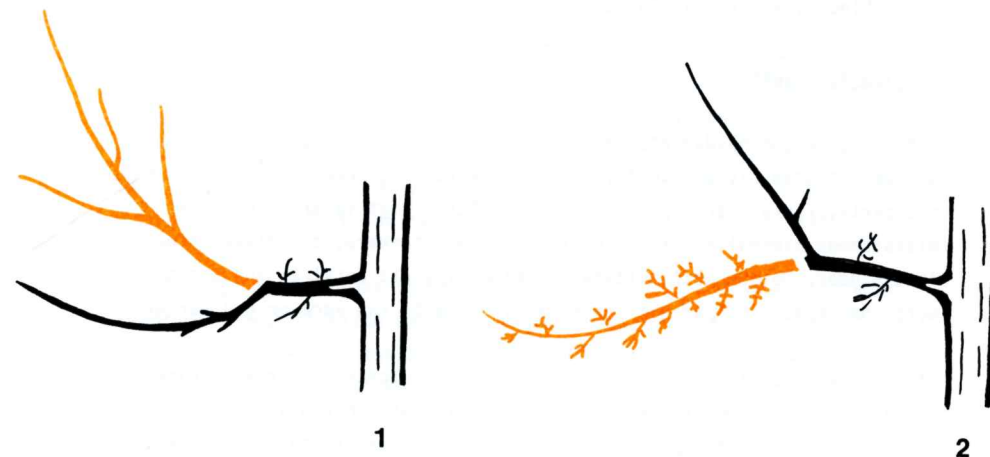

Fig. 24:1-2 (efter Johnsson, 1977)

1. Exempel på beskärning av starkväxande grenparti.

2. Föryngring av svagväxande grenparti.

Vid fjärde och följande års beskärningar fortsätter man att på samma sätt välja ut ytterligare sidoskott spiralformigt omkring stammen, tills man anser att trädet fått lämplig höjd. Dessa sidogrenar får ej komma tätare, än att det blir minst 25 cm avstånd mellan över varandra liggande grenar.

Under de första åren efter planteringen kan grenarna komma att vara mycket uppåtväxande och man måste då skära in dem över nedåt-utåtväxande skott (fig. 24:1). När tillväxten efter några år avtar på grund av fruktskördarna, måste man i stället föryngra grenarna genom att korta in dem på uppåtväxande skott (fig. 24:2).

Den här beskrivna fruktträdstypen kan förordas särskilt för den som önskar många sorter och är intresserad av att pyssla med sina träd, men har begränsat utrymme i sin trädgård. Eftersom träden tar liten plats kan den alltså passa t.ex. i koloniträdgårdar och mindre villaträdgårdar. Man bör emellertid komma ihåg att förutom beskärningen bör jordbearbetning och gödsling också skötas väl.

Kapning av toppen

Det finns de som hävdar att fruktträdet inte bör byggas upp med en genomgående mittstam. Redan vid första årets beskärning skär de av kronans hela mittparti, kronan får k o r g f o r m. Åtskilligt talar dock för att mittstammen bibehålls. Kronan blir därigenom starkare, den fläker mindre lätt sönder. Metoden att mittstammen bibehålls ett antal år för att tas bort, när trädet börjar bli för högt eller tätt, kan vara en god variant.

Så har skett med trädet, som visas på figur 25. Sorten är Gravensteiner, trädet 12-15 år gammalt. Det började bli väl högt och kronan behövde öppnas för ljus och luft. Mittpartiet togs därför bort ovan femte huvudgrenen. Den fortsatta utvecklingen hos trädet har visat det riktiga i att denna beskärning utfördes. Frukterna har varit stora, vackert färgade och lätt åtkomliga.

Fig. 25. På detta Gravensteiner-träd har toppen kapats vid markeringen.

Föryngring

Är förhållandena gynnsamma kan fruktträd bli gamla, de når imponerande storlek och kan under många årtionden lämna goda skördar. Höga fruktträd är svårskötta, något som kan vara anledning nog att skära dem tillbaka. Det händer också att träd stannar av i växten, trots den mest omsorgsfulla vård, och frukten blir nu dåligt utvecklad. Man får då tillgripa föryngring, något som kan lämna utomordentligt gott resultat.

Vid föryngring avlägsnas först alla svaga, för tätt sittande smågrenar. Eventuella nedtill sittande svaga skott lämnas kvar, medan en eller annan huvudgren kanske helt tas bort. De övriga huvudgrenarna kortas in hårt, kanske till halva sin längd.

På Gravensteiner-trädet (fig. 26) har två-tre starkt upprättväxande höga huvudgrenar skurits rätt hårt tillbaka. Då man bedömt denna behandling som genomgripande och hård, har man tills vidare lämnat de övriga grenarna tämligen orörda. Man har sålunda inte genom ytterligare beskärning velat reta trädet till helt abnorm skotttillväxt.

Sådana hårda ingrepp bör sannolikt påbörjas under år med rik blomknoppsansättning. Det kan vara riktigt att fördela sådan föryngring på ett par tre år. Skotttillväxten kan annars bli allt för kraftig och trädet kan därtill förlora i vinterhårdighet. Flyttas av någon anledning ett äldre kärnfruktträd, då bör samtidigt rätt kraftig tillbakaskärning företas.

Fig. 26. Föryngring av ett gammalt äppleträd. 2-3 starkt uppväxande huvudgrenar har skurits hårt tillbaka.

Hård tillbakaskärning, föryngring, ger som resultat att fruktträdet skjuter en hel mängd nya årsskott. En förutsättning härför är dock, att trädet är friskt och att det får den näring och ans i övrigt, som det behöver.

Särskilt kraftig blir skotttillväxten kring det sår, som uppstår då mittstammen kortas in. Av dessa s.k. v a t t e n s k o t t - kanske är närings-skott en bättre benämning - skärs de flesta helt bort (fig. 27). Finns det plats för något eller några av dem, kan de mycket väl sitta kvar för att efter inkortning omvandlas till fruktvedspartier. Ett par av skotten tas ut till något som kan bli fruktgrenar. En del av de gamla fruktvedspartierna tas helt bort, på de övriga skärs årsskotten in på sporre.

Av i samband med föryngring framkomna skott har behållits endast några få (fig. 28). Dessa har under ett par år kortats in något och utgör nu livskraftiga, länge produktionsdugliga fruktgrenar. Så småningom blir det väl nödvändigt att korta in också dessa grenar, att föryngra dem, men detta kan dröja länge än.

Fig. 27.
Föryngringen resulterar i att ett stort antal skott växer fram. De gallras till lämpligt antal.

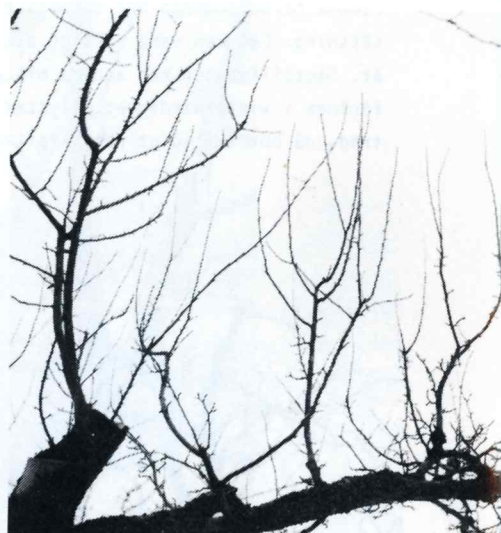

Fig. 28.
Föryngringen har resulterat i livskraftiga fruktgrenar, som ger fin skörd.

Risker vid beskärning

Föreställningen att man ej alls får beskära körsbärsträden är mycket vanlig och beror på risken att få gummiflöde i såren efter beskärning. Men även i körsbärsträd och plommonträd kommer ju med åren grenar att bli grövre, trängas med varandra och ge skavsår, där gummiflöde lätt uppkommer, om ingen beskärning sker i tid. Om man tidigt uppmärksammar detta, kan man genom beskärning eller bortklippning av de u n g a skotten och grenarna - helst under sommaren - underlätta sårsläkningen och så långt möjligt hålla tillbaka gummiflödet.

Olikheter mellan beskärning av stenfrukt- och kärnfruktträd

Skiljaktigheter mellan stenfruktträden och kärnfruktträden vad gäller fruktvedens utseende, blomknopparnas placering, de vegetativa knopparnas livslängd etc. har tidigare framhållits. Stenfruktträden måste av dessa anledningar vid beskärningen behandlas något annorlunda än kärnfruktträden. Fruktvedsbeskärning förekommer vanligen inte. Däremot tar man givetvis gärna bort sådana partier, när de en gång tjänat ut och dött. Man undviker så långt möjligt att göra större ingrepp, särskilt i gamla träd och vintertid. Gummiflöde, angrepp av skadesvampar etc. blir ofta följden av sådana ingrepp. Dessa kan förebyggas genom att trädkronan i unga år byggs upp på ett tillfredsställande sätt. Föryngring på sätt som kan ske med kärnfruktträd - dvs. hård tillbakaskärning av grenarna i avsikt att tvinga fram nya skott från bl.a. sovande bladknoppar - ifrågakommer vanligen ej för stenfruktträd.

Beskärningens utförande

Den första beskärningen skall på ett nyplanterat stenfruktträd utföras före första vegetationsperioden på den nya växtplatsen. Har trädet sålunda planterats på hösten, utförs beskärningen följande vår; vid vårplantering beskärs vid planteringen (fig. 29).

Beskärning av plommon- och sötkörsbärsträd blir då i huvudsak samma som hos

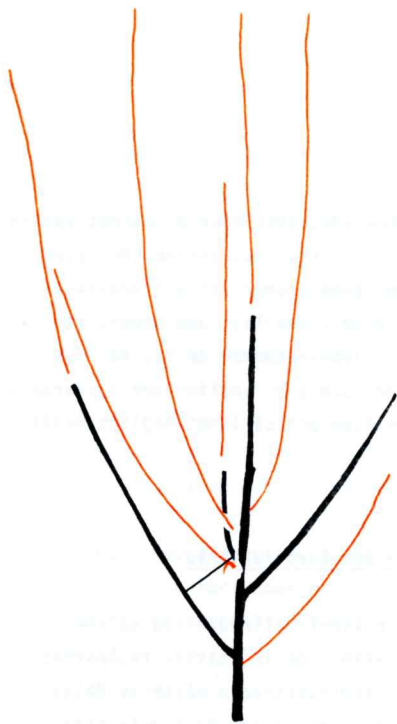

Fig. 29.
Plommonträdet sådant det
erhålls från plantskolan.
Markering med rött visar
vilka grenar som tas
bort. Tre välutvecklade
skott jämte toppskott
lämnas kvar.

kärnfruktträd. Tre eller fyra välutvecklade skott med bra avstånd mellan varandra i höjd bibehålls förutom toppskott; övriga tas bort. Hos körsbärsträd kan det med tanke på risken för gummiflöde vara lämpligt att skotten skärs av på nabb. Denna skärs sedan bort under sommaren. En inkortning sker då till skottens halva längd och toppen inkortas.

Hos surkörsbärsträdet kan man nöja sig med en gallring av skotten. De mest svagväxande tas helt bort, man söker få en jämn fördelning av de övriga skotten och behöver kanske korta in bara ett eller annat, som är avsevärt längre och kraftigare än de andra.

Sommarbeskärning

Fortsättningsvis kan och bör kronan hos stenfruktträd formas i första hand genom behandling sommartid, alltså genom pincering. Det är dock svårt att helt undvika vinterbeskärningen. Denna bör emellertid kunna inskränkas till att omfatta inkortning av huvudgrenarna för att få dessa grövre, stabilare. Genom pincering skall emellertid alla inåtriktade skott kunna stoppas upp redan sommartid - vinterbeskärning blir då obehövlig - och samma gäller

konkurrennskotten. Då, som redan nämnts, pinceringen medför att skott hos stenfruktträd vanligen helt stannar i tillväxten, har pinceringen just här sin stora betydelse.

Tillväxten efter första årets beskärning hos ett träd av sötkörsbär framgår av figur 30. Årsskotten är lagom kraftiga. Eftersom konkurrennskotten pincerats redan under sommaren, kan nu beskärningen bestå i borttagande av något enstaka felriktat skott.

Plommonträdet, figur 31, skall beskäras tredje gången. Trädet visar mycket bra grenvinklar, lagom tillväxt men kanske väl hög topp. Några få skott växer uppåt-inåt, dessa tas bort. Toppen kortas in och så kan lämpligen ske också med ett av ledskotten, som skjutit iväg alltför långt upp mot höger.

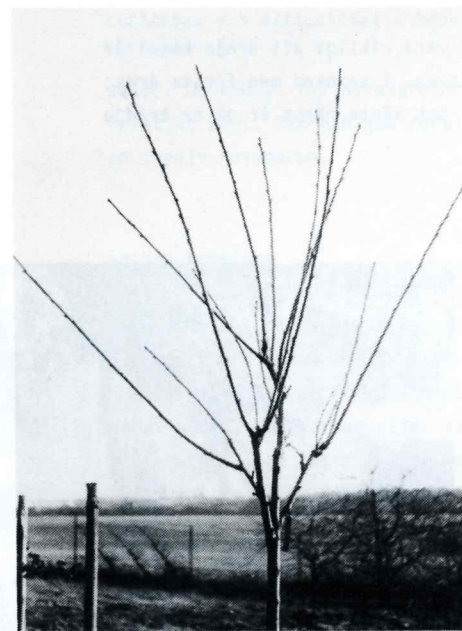

Fig. 30.
Träd av sötkörsbär, som beskurits
en gång. Resultat: En bra trädkrona,
där endast obetydligt ingrepp behövs.

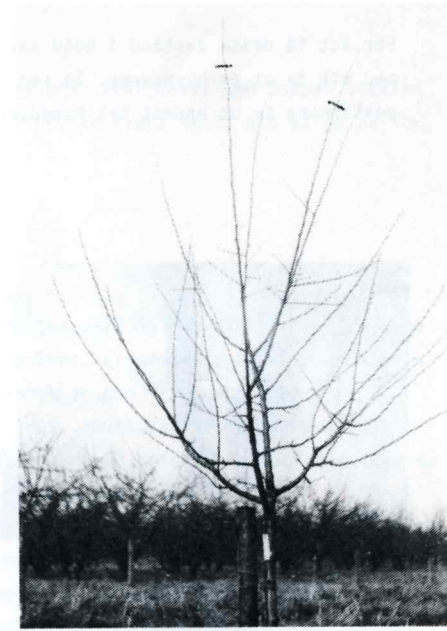

Fig. 31.
Plommonträd inför tredje beskärningen. Ett eller annat uppåt-inåtväxande skott bör tas bort, toppen kortas in något liksom det kraftigaste ledskottet.

Skapa en krona som inte fläks sönder

Länge har man ansett det fruktträd vackrast och kanske bäst, där huvudgrenarna dragits ut i ungefär samma plan utan egentliga avstånd mellan varandra i höjd. Erfarenheten visar emellertid att denna kronuppbbyggnad är mindre lämplig. Som framgår av figur 32 händer nämligen ofta att kronans mittparti därigenom försvagas, grenarna snörper åt toppen och klämmer samtidigt varandra. Huvudgrenar och mittparti växer då dåligt samman, grenarna fläker lätt sönder (fig. 33).

En kronbyggnad, sådan som visas på figur 34, bör därför vara riktigare. Man har redan vid första årets beskärning tillsett att avstånden i höjdled mellan huvudgrenarna tagits till ordentligt. Att detta långt ifrån alltid låter sig göra, kan villigt erkännas. Det är dock ett mål att sträva efter.

För att få dessa avstånd i höjd kan det vara riktigt att dröja något år med att ta ut en huvudgren. Så kan man t.ex. i samband med första årets beskärning ta ut endast två huvudgrenar och vänta något år på en tredje

Fig. 32.
Ett plommonträd, där huvudgrenarna dragits ut i samma plan - de bildar en grenvåning. Resultat: Kronans mittparti försvagas.

Fig. 33.
Vid belastning fläks trädet itu.

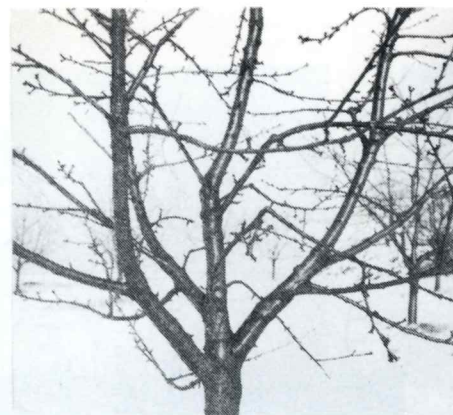

Fig. 34.
En bra trädskrona hos sötkörs. Mellan grenarna är avstånden i höjdled väl tilltagna och mittpartiet i kronan utvecklas fint.

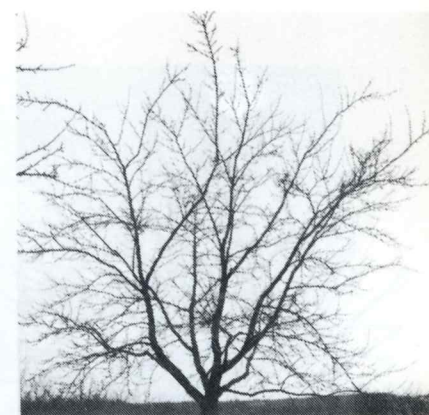

Fig. 35.
Väl avvägd krona hos plommonsorten Reine Claude d'Oullins.

sådan. Om endast två huvudgrenar uttas och såväl dessa som toppen beskärs relativt hårt, får man som regel följande år flera skott att välja på för en tredje huvudgren.

En bra kronform

Plommonträdet på figur 35, sort Reine Claude d'Oullins, har en väl avvägd krona med bra avstånd mellan huvudgrenarna. Erforderlig beskärning kan nu inskränkas till att omfatta borttagandet av död fruktved och ett eller annat skott, som korsar eller växer inåt. Fruktgrenarna är ännu i full växtkraft. Efter några år kan en inkortning av dessa bli nödvändig, när de av fruktytgden böjts utåt-nedåt och stannar i växten.

Plommonträd har svårt att läka större sår, därför bör träden redan från början byggas upp så, att större grenar ej behöver tas bort. Gallring av äldre träd kan påbörjas redan på hösten innan bladen fallit; man ser då lättast de torra, döda grenpartierna.

En alltför tät krona av Stor svart bigarrrå

Bigarråträdet på figur 36 har efter tillbakaskärning i samband med planteringen fått utvecklas helt fritt. Nu är antalet grenar alltför stort,

Fig. 36.
Allt för tät är trädkronan hos detta bigarrråsträd.

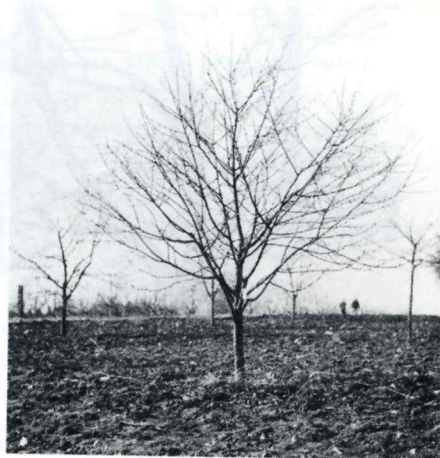

Fig. 37.
God kronform hos klarbärssorten Triaux. Endast obetydlig gallring erfordras.

trädet för tätt och det är nu svårt att avhjälpa detta. Det är nämligen alltid riskabelt att ta bort större grenar på körsbärsträd. Är man dock nödsakad därtill, bör det ske i juli månad. Såren läker då lättare och risken att gummiflöde skall uppstå är mindre. Skärs större grenar av vintertid bör de tas ett 10-tal cm från basen. De kvarlämnade grenstumparna skärs sedan av under juli månad.

Plommonsorten Victoria

Sorten växer under inledande år med långa, tämligen veka grenar. För att ges stadga bör huvudgrenarna under dessa år kortas in och konkurrerande långskott får i motsvarande mån hållas tillbaka.

Bördigheten gör snart att grenarna böjs utåt-neråt, tillväxten i topparna upphör. Man får då skära tillbaka grenarna över lämplig grenförlängning, någon liten fruktgren med årsskott.

Figurerna 38 och 39 visar ett Victoriaträd, där inte minst huvudgrenarna böjts utåt-neråt av fruktbelastningen. Snart blir frukterna små och trots fruktgallring och riklig näringstillförsel dåligt utvecklade på dessa

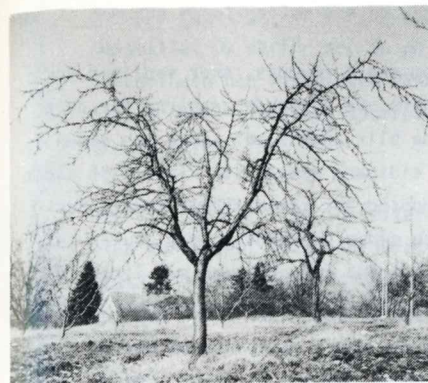

Fig. 38.
Av frukttyngheden har grenarna hos detta Victoria-träd böjts utåt-neråt.

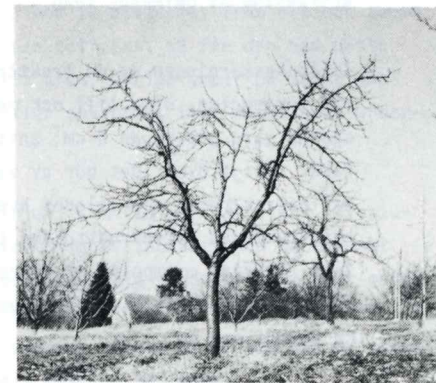

Fig. 39.
De kortas in över lämplig, uppåtriktad grenförlängning.

grenpartier. Trädet måste hållas i växt, det är viktigt att nya årsskott kommer fram. Inkortningen, som här är tämligen lindrig, sker över friska, uppåtriktade fruktgrenar.

Träd av surkörsbär

Surkörsbärsträd ges vanligen ingen mera genomgripande beskärning. Har det nyplanterade trädet allt för många skott, om kronan redan från början är tät, så gallras de svagare skotten bort. Också åren framöver skär man bort skott och grenar, som korsar, skaver, växer inåt. Hotar någon gren att ta överhand, kan den kortas in över lämpligt förlängningsskott. Smågrenar i kronans inre tas av efter hand som de förbrukats och dör.

Figur 37 visar god kronform hos klarbärssorten Triaux. Endast en rätt obetydlig gallring är erforderlig.

På andra håll, t.ex. i Danmark, behandlas träd av surkörsbär vintertid varje år. Tämligen hård gallring sätts in, äldre grenar tas helt bort, andra skärs in över förlängningsskott och man tvingar på detta sätt fram nya, friska skott. Eftersom blommor huvudsakligen utbildas på årsskotten, så är det ju så mycket angelägnare att nytillväxten främjas. Någon gång kan man till och med få se att surkörsbärsträd utsatts för så hård tillbakaskärning, att man kan tala om verklig föryngring av träden.

Tillbakaskärningen av de fruktträd, som skall omympas, sker vanligen som vid föryngring, ofta till och med hårdare. De avsågade grenarna får dock ogärna vara grövre än 5 cm; snittytorna blir annars väl stora och såren läker dåligt över. Det bör av vad som tidigare nämnts stå klart, att sådan tillbakaskärning och således även omympning bör komma ifråga endast hos kärnfruktträd. Stenfruktträden tål inte sådan beskärning; man brukar heller inte tillråda omympning av äldre sådana träd. Försöker man sig likväl på omympning av detta slag, bör den utföras på tämligen klena grenar, ej grövre än ett par cm.

Första sommaren efter omympningen får alla skott, som växer fram från ymparna, utvecklas fritt. Skott av den ursprungliga sorten, vilka växer ut på stam och grenar, pinceras däremot på omkring 15 cm längd. De får sitta kvar inkortade, men tas efter några år helt bort (fig. 40).

Omympningen har utförts i avsikt att snabbt få trädkronan att bära goda skördar, nu av mera lämpad fruktsort. Kronan har i samband med detta ingrepp minskats, rotmassan har blivit den proportionerligt starkare delen av trädet, kraftig tillväxt kan förväntas. Beskärningen bör fortsättningsvis ske med tanke på dessa förhållanden.

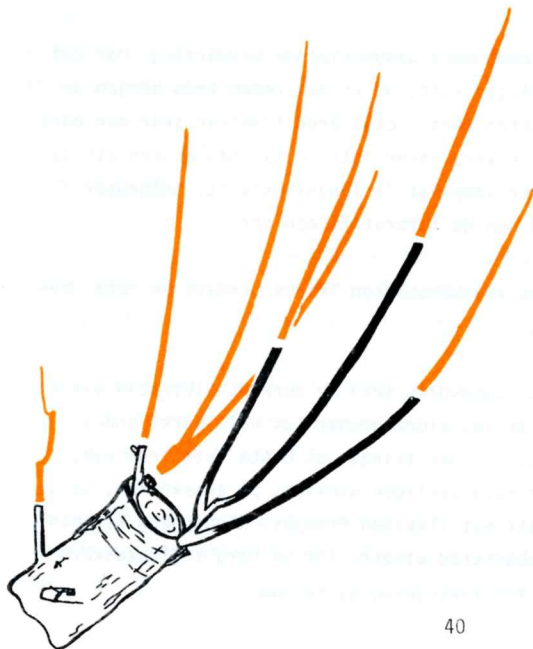

Fig. 40.
Inför omympningen har grenen skurits tillbaka hårt. Två ympar har satts in som utvecklats väl första sommaren. Vinterbeskärningen markeras med rött.

Som god regel gäller att endast en ymp bör få utvecklas från ett och samma ympställe. Om därför mer än en ymp visar tillväxt, så får den med bästa placeringen och riktningen växa ut till gren. Övriga ympar på samma ympställe hålls tillbaka, sporrbeskärs eller omvandlas till något helt underordnat parti.

Beskärning sker i övrigt efter riktlinjer, som tidigare anvisats. Eventuella konkurrensskott tas bort, en inkortning av ledskott och de närmast dessa placerade långskotten är vanligen nödvändig något år. Att utåt-nedåtriktade skott helst lämnas orörda är helt klart och så sker i huvudsak också med övriga skott i den mån de har utrymme. Redan efter ett par år kommer beskärningen att utgöras enbart av helt måttlig gallring.

DET ENDAST GALLRADE TRÄDET

Mycket av det metodiska, det schablonmässiga i handhavandet av sekätören bör ersättas av omdöme. Det ligger mycket av sanning i det gamla talesättet "hellre ingen beskärning alls än felaktigt utförd sådan". Kanske skulle det emellertid kunna kompletteras med ett "hellre förnuftigt utförd gallring än ingen beskärning alls" (fig. 41).

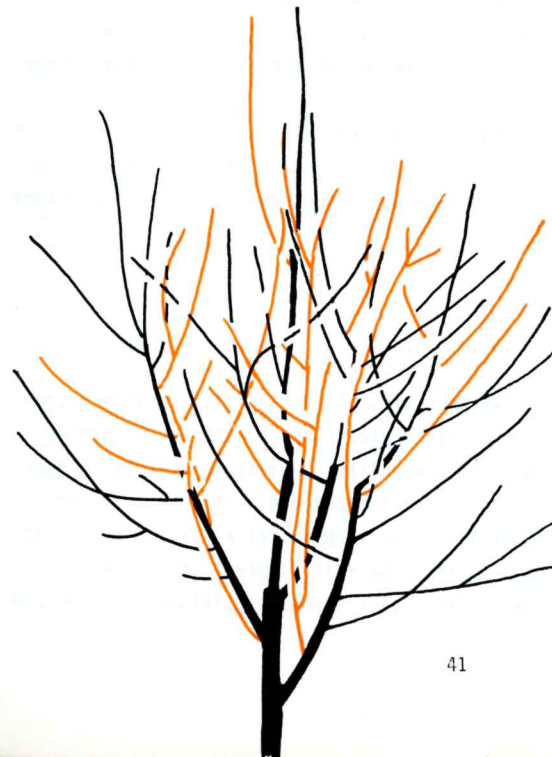

Fig. 41.
Äppleträd av sorten Ingrid Marie som visar gallringsbeskärning. Borttagna grenar markeras med rött.

Den beskärning trädet i figur 41 utsätts för innefattar gallring, dvs. helt borttagande av olämpligt placerade skott och grenar. Endast i samband med planteringen har inkortningen av skott skett, då av de tre blivande huvudgrenarna och toppen.

Endast obetydliga anmärkningar kan göras beträffande kronbyggnaden. De undre huvudgrenarna har tagits ut med goda avstånd och så sker med nya sådana uppåt stammen. Grenvinklarna är väl spetsiga, något som emellertid är karakteristiskt för sorten Ingrid Marie. Man söker med hjälp av spärnsticka förbättra situationen. Alla konkurrensskott och alla inåtgående och korsande skott tas helt bort, medan utåtriktade sådana behålls som fruktgrenar.

BESKÄRNING AV FORMTRÄD

Innan man planterar spaljéträd bör man ha klart för sig att skötseln av dessa kräver både mera tid och intresse än vanliga fristående träd. Väljer man emellertid några av de enklaste formerna kan man få både nytta och glädje av spaljeodlingen. Vid väggspaljén kan man bl.a. ha mera värmekrävande och kvalitetsmässigt bättre sorter än som friväxande.

De trädformer som mest har använts är för kärnfruktträd *s n e d k o r d o n g*, *U - f o r m* och *v e r r i e r p a l m e t t*. Av dessa är *U*-formen den enklaste och verrierpalmetten den mest krävande och avancerade.

Stenfruktträd bör av flera anledningar ej dras upp i regelbunden form. För dessa kan därför *s o l f j ä d e r s f o r m e n* i här modifierad form vara den lämpligaste och på odlingslokaler med strängt klimat gäller samma för äpple och päron.

Kärnfruktträd

Till *s n e d k o r d o n g* används träd på tämligen svagväxande grundstammar (fig. 42). Träden, gärna 1-årsförädlingar, planteras - beroende på trädform - på 60-120 cm avstånd utmed förut uppsatta spaljeställningar. Beskärningen går ut på att söka bekläda stammen med helt kort fruktved. Under uppbyggnaden av trädet måste därför toppskottet kortas in något vid den årliga vinterbeskärningen, så att inga kala stampartier uppstår. Hur långt toppskottet skall kortas in är i viss mån en sortfråga, eftersom som-

Fig. 42.
10-årigt päronträd som sned kordong. Fruktveden har genom konsekvent genomförd sporrbeskärning hållits helt kort.

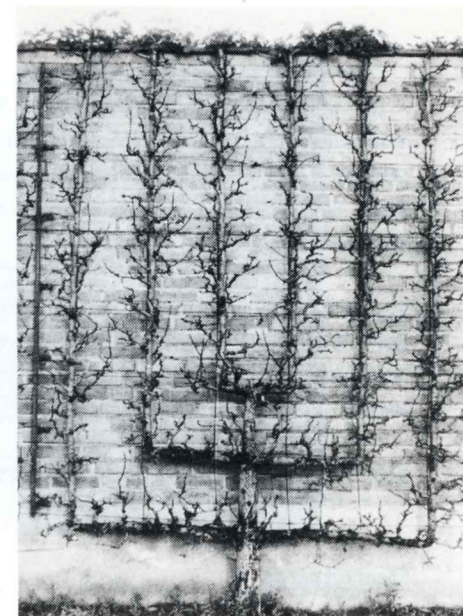

Fig. 43.
30-årigt päronträd, uppdraget som 6-armad verrierpalmett vid södermur på Alnarp. Form och utseende helt förebildliga.

liga sorter har lättare att bryta ut med sidoskott än andra. Detta märker man snart nog, och en för svag beskärning som gett ett kalt parti kan lätt regleras vid nästa års beskärning.

Sidoskotten sporrbeskärs för att omvandlas till fruktvedspartier. Konsekvent genomförd sporrbeskärning med endast en saftavledare på varje fruktvedsparti bör tillämpas. Träden blir annars alltför täta och svårbemästrade.

Samma sak gäller *v e r r i e r p a l m e t t e n* (fig. 43). Sporrbeskärning kompletterad med pincering på sommaren, utgör här en förutsättning för att trädet skall bli verkligt tilltalande och vackert. Palmetten bör ha jämnt antal grenar. Avståndet mellan dessa bör vara 30 cm, mellan grenvåningarna 40 cm. Grental och grundstam - om svag eller mera starkväxande - får väljas bl.a. med hänsyn till den yta, som trädet skall bekläda.

Ledskotten på de *y t t r e* grenarna skall under uppbyggnaden av trädet vara de ledande, de högsta. Inre grenar i palmetten får därför inte påbörjas förrän yttre grenar "kommit på plats". De två skott - åt vardera hållet

- som skall bilda den vågräta delen i varje "våning" binds efterhand ned till spaljétråden under sommaren, innan de hunnit förveda sig. Topparna på skotten skall under växandet vara snett uppåtriktade för att tillväxten ej skall försvagas. Nedbindningen sker efterhand med början vid skottens utgångspunkt.

Vid vinterbeskärningen inkortas först ledskotten på de yttre grenarna till omkring halva längden. De inre grenarnas ledskott hålls 10 cm kortare. Fruktveden hålls kort; sporrbeskärningen tillämpas konsekvent, som redan nämnts.

S.k. U - f o r m erhålls, då trädet dras upp med bara två grenar.

Stenfruktträd

För stenfruktträd är s o l f j ä d e r s f o r m e n den lämpligaste, när det gäller spaljéträd. Grenarna har nämligen här inte sin en gång för alla bestämda plats, man kan genom bindning av skott och grenar fylla ut uppkomna luckor etc. Detta kan vara nog så betydelsefullt, eftersom det hos stenfruktträd inte så sällan inträffar att grenar dör bort, till synes utan egentlig anledning. Till spaljéställning används järntrådsnät med ca 10 cm maskstorlek.

Första våren trädet står på sin plats skall det beskäras, oavsett om det planterats just då eller hösten innan. Trädet bör byggas upp på två huvudgrenar; eventuell topp skärs därför bort helt och huvudgrenarna inkortas till ca två tredjedelar som markeringen visar. Figurerna 44 och 45 visar behandlingen av persiketräd, men denna är i huvudsak lika för alla stenfruktslagen.

På sommaren, när trädet utvecklats 20 cm långa skott, binds ledskotten snett utåt-uppåt. På översidan av huvudgrenarna utväljs skott med ca 30 cm avstånd och binds uppåt. Skott, som framkommit på undersidan av huvudgrenarna, binds ut vågrätt eller nedåt med 15-20 cm avstånd. Alla övriga kraftiga skott inkortas till 1 cm längd.

Fortsättningsvis inkortas ledskotten till ca två tredjedelar av längden, de upprättväxande skotten från huvudgrenarnas översida något hårdare, till ca hälften av längden. Sidoriktade och nedåtriktade skott lämnas obeskurda.

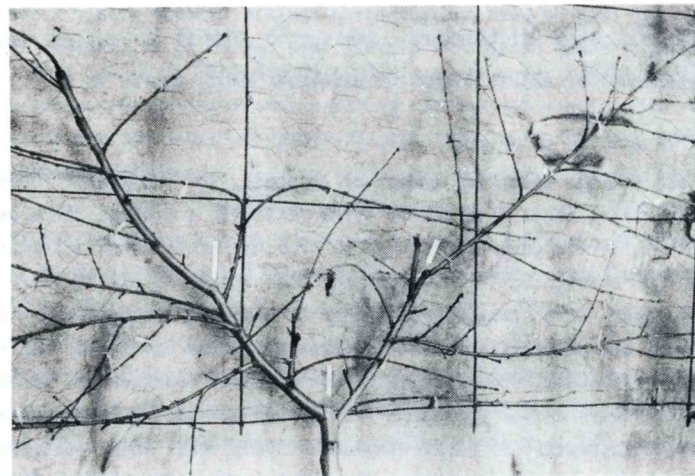

Fig. 44. Vélbehandlat 3-årigt persiketräd. Markeringarna visar första årets beskärning.

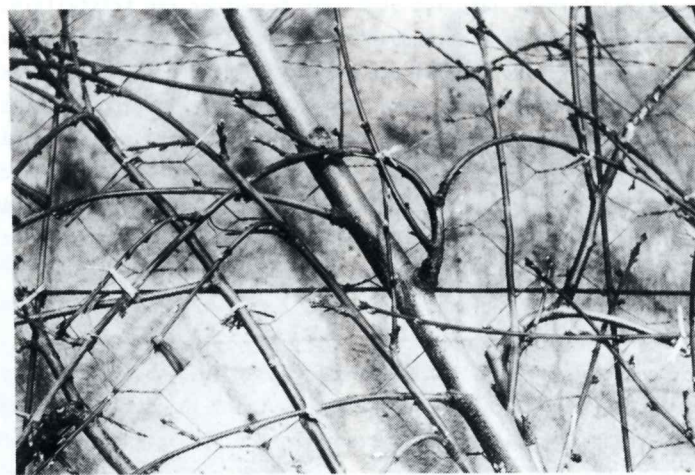

Fig. 45. Detalj av 10-årigt persiketräd med bra fördelning av grenarna.

Med åren, när från de båda huvudgrenarna upprätt växande grenar i sin tur ger sidoskott, binds dessa ut i vågrätt läge med ca 15 cm avstånd. Alla för tätt sittande eller eljest olämpligt placerade skott kortas in till 1 cm längd.

Blommor och frukter utvecklas endast på de skott, som framkommit föregående sommar. Fruktsättningen blir därför gärna rikligast i trädets yttre partier. Man söker emellertid genom beskärning få fram nya skott också i trädets mittparti som ersättning för äldre grenar. När frukterna blivit stora som valnötter, skärs alla fruktbärande grenar av ovan det skott, som sitter närmast över den yttersta frukten. Vid fruktgrenarnas bas sitter som regel ett eller flera skott, som kan ersätta den uttjanta fruktgrenen. Efter avslutad skörd skärs därför den gamla fruktgrenen av just över ett sådant nytt ersättningsskott. All beskärning utförs lämpligast under september månad men kan också ske på våren.

Spaljéställningar

Alla spaljéträd fordrar lämpligt stöd. Vid husväggar kan träställningar av smalt hyvlat virke vara användbart. På väggen anbringas klossar av trä och på dessa fästes både upptill och nertill längsgående, hyvlade läkt på 5-10 cm avstånd från väggen. På dessa läkt fästs sedan lodrätt ca 20 mm breda ribbor. Intill fönster bör dessa ej fästas närmare än 30 cm och avståndet mellan ribborna bör vara 30-35 cm. I stället för ribbor kan plastöverdragna trådar användas. Väljer man dessa i väggens färg blir de mindre synliga än de alltid framträdande träställningarna. Vid de lodräta ribborna eller trådarna fästs vågrätt ribbor eller trådar av samma slag med ca 40 cm inbördes avstånd och här kan de vågräta grenarna på t.ex. verrierpalmetten bindas.

Till mur- och väggytor kan även galvaniserad järntråd användas. Vinkeljärn, vari borrats hål med 40 cm inbördes avstånd, fästs lodrätt i muren med 2-3 m mellanrum. Tråden fästs i det ena ytterjärnet, dras genom hålen och fästs i andra ytterjärnet till trådspännare, så att möjlighet finns att spänna trådarna efterhand som de slaknar. Avhuggna, 4 mm galvaniserade trådbitar fästs vid de vågräta trådarna, antingen lodrätt eller med 45 graders vinkel beroende på trädformen. Trådarna bör komma ca 5 cm från muren.

Till s o l f j ä d e r s f o r m, som används för de olika stenfrukt-slagen, kan spaljéställningen göras rutformad och med ca 20 cm avstånd

mellan ribbor eller trådar. Gunnebonät - galvaniserat eller plastöverdraget - med stora maskor är både ändamålsenligt, vackert och hållbart (fig. 46). Sådant spänns på stadigt fäst underlag. Spikar och skruvar bör alltid vara galvaniserade eller av rostfritt stål. Alla delar av järn bör vara rostskyddsbehandlade.

Till f r i s t å e n d e s p a l j é s t ä l l n i n g a r används järnrör eller T-järn på 2-3 m längd. Stolparna gjuts fast i betongplintar till 60 cm djup och med ca 4 m avstånd (fig. 47). Järnrör bör ha ca 3 cm diameter, ändpålar och snedstag bör dock vara något grövre. I rören eller järnen borrar hål med ca 40 cm avstånd och härigenom dras kraftig galvaniserad tråd. Vid ena ändan kan tråden fästas direkt i pålen, vid den andra bör den fästas till trådspännare av en eller annan typ, eftersom tråden vanligen slaknar med tiden och behöver spännas. Avhuggna 4 mm galvaniserade trådbitar fästs till de vågräta trådarna, antingen lodrätt eller med 45 graders vinkel, beroende på den trädform, som ställningen skall användas till. I stället för ståltrådbitar kan smäckra bambukäppar användas.

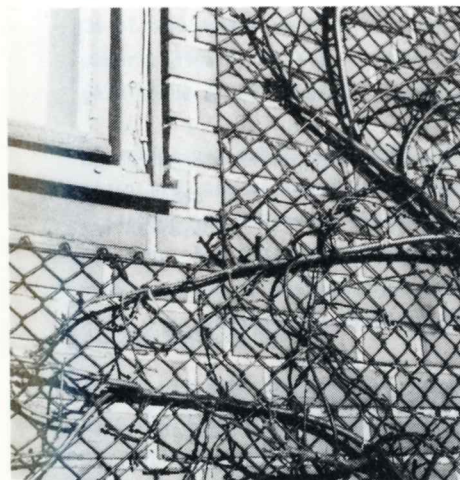

Fig. 46.
Till solffjädersformen kan med fördel nät spännas på väggen. Galvaniserat eller plastöverdragat material bör användas.

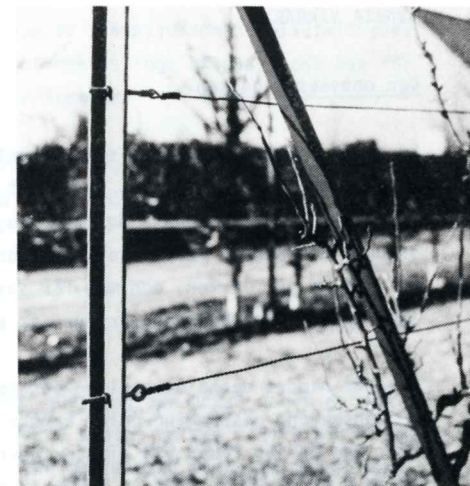

Fig. 47.
Fristående spaljéställning. Stolparna är fastgjutna i betongplintar. Trådspännare gör det möjligt att spänna trådarna.

Medan fruktträdens beskärning behandlats och diskuterats i avhandlingar och böcker sedan många år tillbaka och varit föremål för metodiskt upplagda försök, har beskärning av bärbuskar inte blivit föremål för samma intresse i vårt land. Först under senare år, sedan man fått en ekonomisk bäroddling av betydelse, har denna fråga börjat studeras noggrannare.

För en villaägare med ett litet fåtal bärbuskar kan en felaktigt utförd beskärning med en skördeminskning som följd inte spela nämnvärd roll, men för en yrkesodlare med t.ex. 4 000-5 000 vinbärsbuskar kan det betyda mycket pengar. Men antingen man är yrkesodlare eller villaägare vill man väl få ut det mesta möjliga av sin bäroddling och vid sidan av övriga viktiga odlingsdetaljer såsom sortval, gödsling, sjukdomsbekämpning m.m. har beskärningen också sin betydelse. Vi skall därför här behandla beskärningen av de vanligaste bärbuskarna.

SVARTA VINBÄR

Den obeskurna busken

En svart vinbärsbuske, som efter plantering lämnas att sköta sig själv, kommer, beroende på sorten, efter ett antal år att breda ut sig, bli risig och svår att skörda och i de inre skuggiga delarna av busken dör enstaka grenar. Hos sorter med mer eller mindre nedliggande växtsätt slår grenarna rot, då de når marken, och man får snart ett helt buskage av den ursprungliga busken. Det blir besvärligt att komma åt bären vid skörden.

För att hindra denna utveckling bör man under buskens hela livstid utföra en konsekvent beskärning eller kanske mest en utgallring av skott och grenar. Man börjar redan vid planteringen och klipper ned skotten till ca 10-15 cm över markytan. Mycket svaga skott tas bort helt vid marken.

Unga skott ger stora bär

På de nya skott, som under efterföljande sommar växer upp, anläggs knoppar i bladvecken utefter hela skotten. Nästa sommar, alltså andra året, utveck-

las från dessa knoppar blommor och sedan frukt, dvs. vinbärsklasar. Samtidigt tillväxer skotten i längd och på denna del anläggs på samma sätt som föregående år knoppar i bladvinklarna. På den äldre delen av skottet, den som bär frukt, bildas också blomknoppar, vanligen på ett litet kort skott, det som liknar en "sporre" på fruktträden. Samtidigt kan också längre sidoskott växa fram på samma sätt som från toppen, och slutligen kommer nya, ofta kraftiga skott från basen av busken, vilka från knopparna i bladvecken ger bärklassar följande år. På liknande sätt fortgår nu den årliga tillväxten och utvecklingen av blommor och bär.

Nu visar det sig snart att bärklassarna blir längre och bären större från de skott som växt ut föregående år, de ettåriga skotten, medan bären blir mindre på de äldre skotten, som dessutom inte ger lika många starka knoppar på de nedre delarna. Allt eftersom de blir äldre blir skillnaden mellan längden på klasarna från ettåriga och fleråriga skott mer markant, liksom bärstorleken. Det ligger alltså i odlarens intresse att befrämja bärstorlek och klaslängd genom att framkalla många ettårsskott och avlägsna de äldre.

Nu kan emellertid ett skott bli kalt nedtill även om det inte är gammalt. Om bladen kommer bort, t.ex. vid angrepp av svampsjukdomen "bladfallsjuka" under tidigare delen av växtperioden, utvecklas inga knoppar, och man får påföljande år bär endast från toppen av skotten.

Beträffande nybildningen av skott förhåller sig inte alla sorter på samma sätt. Vissa sorter har lätt att bilda skott från basen av busken, andra har svårare.

Gynnad skotttillväxt

Nybildningen av skott gynnas dels genom gödsling men också genom en mer eller mindre kraftig bortgallring av äldre skott. Om man framförallt eftersträvar stor klaslängd och stora bär, kan man alltså varje år genom hård beskärning få fram många nya skott, men ser man på hela skörden från busken så kommer en sådan åtgärd att medföra en väsentlig skördeminskning. Från bl.a. danska försök framgår klart att en kraftig beskärning sänker avkastningen väsentligt, om man jämför med inte alls beskurna buskar. Man måste räkna med att varje beskärning minskar buskens totala växtkraft och produktionsförmåga, men också med att en helt utebliven beskärning ger täta, risiga buskar med många döda eller halvdöda skott och med små bär. Dess-

utom blir den obeskurna busken betydligt besvärligare att skörda och svårare att skydda mot vissa svampsjukdomar, som trivs i det täta grenverket.

Anpassning till sorterna

Man måste alltså gå en medelväg. Sorter med nedliggande växtsätt skall först befrias från de grenar som ligger på marken, och därefter gör man en måttlig gallring bland de övriga. Äldre grenar, mer än fyra år, bör i allmänhet avlägsnas, och dessutom gallrar man också bort små, svaga skott. Man klipper av skotten ända nere vid marken.

Hos sådana sorter som har svårt att utbilda skott från basen kan grenarna få bli äldre, kanske sex till sju år. De skott, som kommer från basen av busken på dessa sorter, klipps av till ungefär hälften, kanske till och med mera, och nästa år behåller man endast ett av de skott som brutit fram efter beskärningen och avlägsnar de övriga. Har man äldre skott med förgreningar, kan man också klippa över en sådan förgrening.

För den yrkesmässigt bedrivna vinbärsodlingen, då bären skördas genom att man slår av dem från grenarna med hjälp av batong eller man skördar med maskin, får beskärningen noggrannare avpassas efter de sorter som används. Medan man vid handplockning önskar långa klasar är förhållandet tvärtom, då bären skördas med batong. Bären lossnar bättre om klasarna är korta. Det kan också vara önskvärt att bären inte sitter för långt ner på skotten, särskilt i den inre delen av busken, där det blir svårt att slå av dem. Skotten här kan alltså få bli något äldre än som förut angivits. Sorter med långa, styva upprättväxande skott kan också vara besvärliga, därför att bären lätt sprätter utanför uppsamlingsskärmen vid batongslaget. Här söker man genom beskärning få skotten att förgrena sig i sidled.

Vid maskinell skörd kan beskärningen också företas samtidigt med skörden.

Andra odlings- och beskärningsmetoder

Vinbären kan också odlas i häckform, då en hårdare beskärning tillämpas, och då grenarna hålls samman med hjälp av ståltrådar, som spänts mellan stödpålar.

Undantagsvis odlar man också svarta vinbär som väggspaljé, och de blir då samtidigt en viss prydnad. Beskärningen blir då närmast en fråga om att avlägsna utåtriktade skott som ej får plats i sidled eller uppåt. Då och då får man dessutom göra en föryngring av grenarna genom en hårdare tillbakaskärning.

Sammanfattningsvis avser beskärningen av svarta vinbär att:

1. avlägsna gamla skott, som ger små bär och sådana skott som blivit kala på grund av t.ex. svampangrepp,
2. förhindra att busken blir tät och svår att skörda,
3. hindra nedliggande grenar att slå rot och breda ut busken,
4. åstadkomma nybildning av skott, framförallt från basen av busken,
5. underlätta bekämpningen av vissa svampsjukdomar.

Sättet och tidpunkten för beskärningen

Redskapet bör vara b u s k a x eller s e k a t ö r.

Man klipper av grenarna ända nere vid marken och lämnar helst inga stubbar. Eventuellt klipper man över en förgrening. Nyplanterade buskar klipps ned till 10-15 cm över markytan. Mycket svaga skott avlägsnas helt.

Beskärningen skall vara måttlig. Varje år avlägsnas på kraftigväxande sorter sådana skott som är mer än fyra år, på svagväxande sorter kan skotten få bli mer än sex-sju år.

Man beskär buskarna från tiden för bladfällningen på hösten till senvintern.

RÖDA OCH VITA VINBÄR

Beskärningen av de röda och vita vinbären har i stort sett samma syfte som gäller för de svarta. Några olikheter bör dock framhållas.

De röda vinbärsbuskarna har i allmänhet ett mera upprättväxande växtsätt än de svarta, och mera sällan har man besvär med att grenarna slå rot och bildar nya buskar. Några sorter har dock ett något nedliggande växtsätt.

Blomknopparna utbildas huvudsakligen från äldre skott men ibland också längst ner vid basen av ettårsskottet. Det är egentligen först på det tvååriga skottet som man kan räkna med bärklasar. Benägenheten att bilda nya skott från roten är betydligt mindre än hos de svarta vinbären.

Vid planteringen klipper man bort svagväxande skott och kortar in de övriga till ca en tredjedel av längden för att få bra förgrening.

Allt eftersom skotten blir äldre och växer till på längden dör kortskotten längre ner på grenen och bären kommer då huvudsakligen på de övre partierna. Genom att toppa ett par av de kraftigast växande skotten kan man bevara fruktgrenarna längre ned på skotten. Om man inte någon gång ibland skär tillbaka grenarna, blir buskarna också för höga och besvärliga att skörda.

Då de äldre grenarna visar tendens till att avstanna i växten och ge dåligt med fruktbarande sidoskott, avlägsnas de. Man bör hela tiden sträva efter att få en lagom gles buske med en regelbunden tillväxt av nya årsskott och avlägsna de skott som visar symptom på åldrande.

KRUSBÄR

Krusbärsbuskarnas beskärning blir i huvudsak densamma som för vinbärsbuskarna. Också här är variationen stor beträffande växtsättet hos de olika sorterna. Några har ett nedliggande växtsätt, och man måste se upp med dessa och hindra dem genom beskärning att träffa marken och slå rot.

Beskärningens uppgift blir att hålla busken i jämn växt genom att regelbundet avlägsna äldre grenar, på vilka de nedre fruktpartierna dött, och ge plats för unga skott och skaffa ljus och luft åt dem. Det är särskilt viktigt för bekämpningen av sjukdomar, inte minst krusbärsmjöldaggen, att hindra busken från att bli tät och risig. Att ta några riktiga kraffttag med flera års mellanrum, då man klipper ned halva busken eller mera, är direkt förkastligt. Efter en sådan åtgärd får man just det man minst önskar sig, en liten tät skog av skott, där mjöldaggen ypperligt trivs. En årlig, lätt gallring ger inte dessa olägenheter.

Stamkrusbär, som kan bli små prydliga träd i en hemträdgård, kan eventuellt få en extra behandling, om man vill ha särskilt stora krusbär. Man skär då tillbaka skotten i den unga grenkronan ett stycke för att få god förgrening

och sporrbeskär sedan, dvs. klipper tillbaka sidoskotten över 4-5 knoppar. Man kan också pincera sidoskotten, dvs. nypa av dem på sommaren, medan de är unga. Skörden från sådana småträd blir visserligen inte så stor som från en vanlig buske, men man kan få större och finare bär och lätta att plocka. Möjligen klarar sig stamkrusbären bättre mot mjöldagg än de vanliga buskformiga.

HALLON

Hallonplantan är en halvbuske, som första sommaren efter planteringen utvecklar skott, på vilka knoppar bildas i bladvecken. Från dessa knoppar bildas följande år blommor och sedan frukt, varefter skottet vissnar ner och dör. Samtidigt härmed, alltså under andra året, växer nya skott upp från plantans bas och som rotskott, vilka i sin tur ger frukt påföljande år. (Fig. 48)

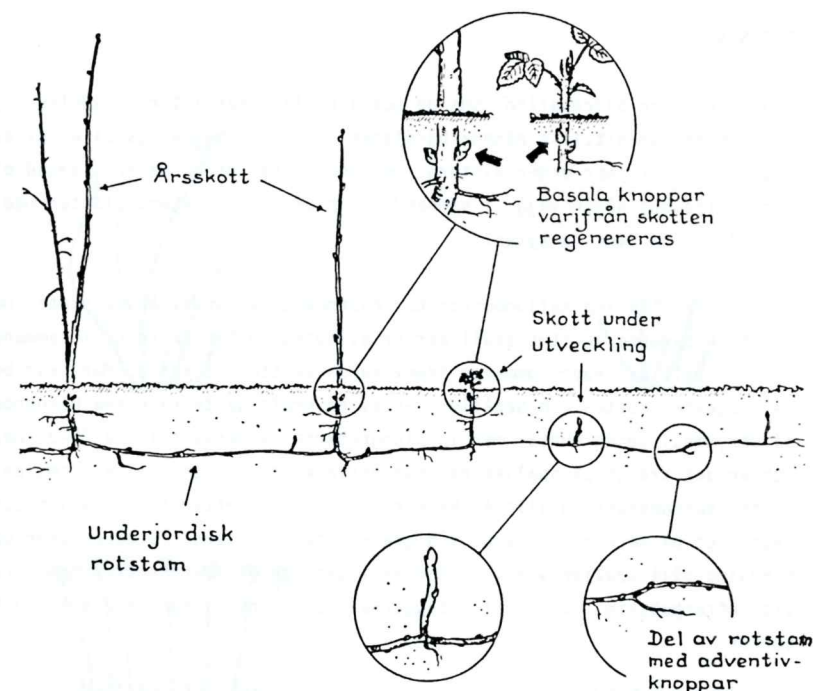

Fig. 48 (efter Fernqvist, 1972)
Schematisk framställning av hallonplantans utveckling.

Beskärningen är enkel. Omedelbart efter planteringen skärs plantan ned till 25-30 cm över markytan, detta för att hindra den att efterföljande sommar ge frukt. Den skall i stället ge sin kraft till utveckling av nya skott. Omedelbart efter skörden påföljande år skärs det fruktbärande skottet av nere vid markytan. Dessutom företas en gallring i de nya skott, som växt fram under sommaren, så att man endast behåller 6-10 av de starkaste skotten per löpmeter i raden, något beroende på vilken uppbindningsmetod man använder. Eventuellt kan man också klippa av topparna på de skott som lämnas kvar och är mycket långa. Det är dock bättre att vänta med detta till våren, då man ser om man fått några frostsador.

Det är viktigt att beskärningen av hallonskotten sker snarast efter skörden, eftersom man härigenom underlättar bekämpningen av sjukdomar. Det avskurna riset bör snarast samlas ihop och brännas. Viktigt är också att man inte lämnar höga stubbar utan skär så nära marken som möjligt.

BJÖRNBÄR

Björnbär eller björnhallon, som de också kallas, har liten betydelse i jämförelse med de hittills nämnda bärslagen. Odlingen begränsas bl.a. av att plantan lätt fryser under vintern. Den bör också därför ha en skyddad plats vid spalje mot någon vägg. I samband med planteringen skärs plantan ned till 25-30 cm över markytan.

Liksom sin släkting hallonbusken har björnbärsplantan tvååriga skott, och det fruktbärande skottet skall därför avlägsnas efter skörden. I samband härmed skall de under sommaren framväxande skotten beskäras. Man skär bort de svagaste skotten och behåller 5-6 av de kraftigaste rankorna beroende på utrymmet. Sedan kortar man in sidogrenarna på dessa till ca 25-30 cm, och är det trångt på spaljen kan man också korta in dem till 4-5 cm, en sorts sporrbeskärning alltså. Rankorna lösgörs därefter från spaljen och läggs ned på marken och täcks med granris över vintern. På våren sker uppbindning till spaljen igen, då man vanligen får gå över skotten och göra viss efterputsning. Se upp för taggarna! Det finns ju numera också taggfria sorter.

PRYDNADSBUSKARNAS BESKÄRNING

Då vi väljer ut och planterar prydnadsbuskar och träd av olika slag för trädgården, gör vi det med olika syften. Vi vill kanske ha skydd mot blåst och insyn, vi behöver skugga på tomten, vi vill njuta av buskarnas och trädens skönhet, blomning, bladskrud och växtform. Med dessa olika mål för ögonen planterar vi täta buskage som vindskydd och lä, andra buskar planteras fristående med större avstånd, så att deras olika karaktär framträder.

Bortser vi från häcken och läplanteringen, där huvudsaken är att skaffa ett mot vinden skyddande tätt gren- och bladverk, vill vi väl att de enskilda buskarna och träderna skall få utveckla sig i största möjliga utsträckning efter sitt naturliga växtsätt. Nu lyckas vi inte alltid med detta. Vi kan ha planterat för tätt och redan efter några år trängs buskarna, tvingar varandra i höjden och får inte det utseende som de normalt skulle ha. På grund av ljusbrist dör en del grenar och buskarna blir kala nedtill.

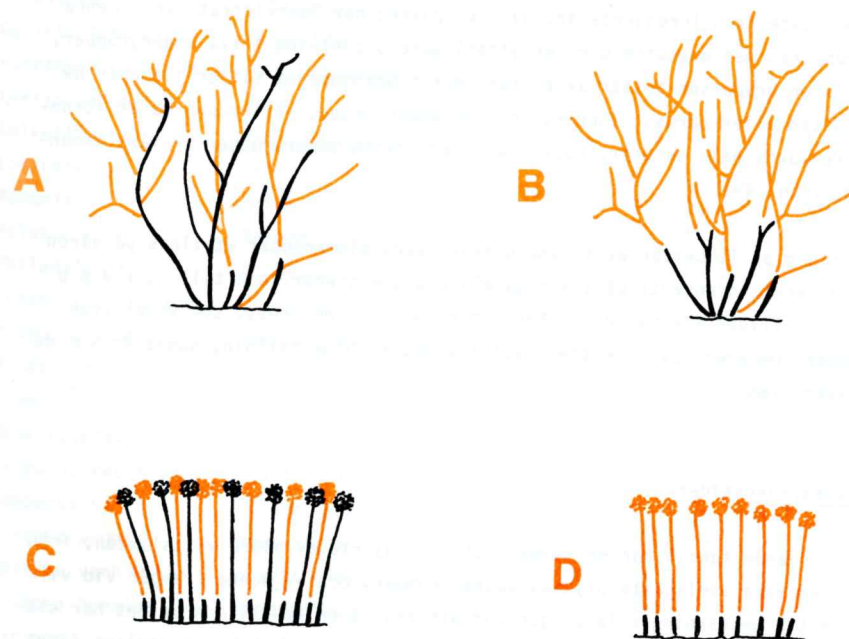

Fig. 49. Buskar tillhörande grupperna I och II (se sid. 56) klipps och gallras enligt figur A och förnygras enligt B. Grupp III gallras enligt C och kan förnygras som visas i D.

Ser man det här i tid kan man genom att ta bort enstaka buskar snart rätta till mycket, men oftast räcker det inte med detta, utan man måste dessutom tillgripa en viss beskärning, dvs. bortklippning av en del grenar, inkortning av andra. Efter ett antal år märker man dessutom att även de buskar, som fått tillräckliga avstånd och som kanske länge glatt oss med rik blomning, börjat avstanna i växten och att blommorna också börjat bli mindre. Även nu kan det finnas anledning att med busksaxens eller sekatörens hjälp försöka ändra på detta (fig. 49).

Blomknoppsanläggning

Nu reagerar buskarna på olika sätt för beskärning, några tål hård beskärning, andra får man vara försiktigare med och framförallt måste man rätta sig efter hur buskarna anlägger sina blomknoppar. Det är nämligen detta, som framförallt bestämmer både hur och när man skall beskära.

Man brukar därför med avseende på beskärningen sammanföra buskarna i olika grupper, som skiljs från varandra med avseende på tiden för anläggning av blomknopparna. Till **g r u p p I** för man buskar som blommar på de skott som växte fram föregående år, dvs. knopparna har övervintrat. Inom denna grupp kan man dessutom göra en ytterligare uppdelning i två undergrupper, dels en grupp som består av buskar, där blomknopparna sitter i toppen av skotten eller närmast toppen, dels en annan grupp, där knopparna är fördelade längs hela skotten. Buskarna i båda dessa undergrupper är vårblommande. (Fig. 49)

G r u p p II består av sådana buskar, vars blomknoppar utbildas på våren från korta sidoskott på tvååriga eller äldre grenar, och till **g r u p p III** slutligen för man de buskar som blommar på de skott, som växer fram under sommaren, dvs. skotten avslutas med en blomställning samma år som de växer fram.

Beskärningstider

I följande tabell har en sammanställning gjorts av några växtsläkten, från vilka våra vanligaste prydnadsbuskar kommer, och av denna framgår vid vilken tid beskärningen lämpligen bör utföras. I en tabellform av det här slaget kan man emellertid endast göra en grovsortering, och som vanligt finns det undantag inom de olika släktena. Dessutom kan beskärningen företas även

BESKÄRNINGSTIDER FÖR NÅGRA AV VÅRA VANLIGASTE PRYDNADSBUSKAR

Latinskt namn	Svenskt namn	Grupp	Omedelbart efter blomning på våren	Sena hösten	Senvintern-tidig vår
Amelanchier	Häggmispel	I	x		x
Berberis (de flesta)	Berberis	II		x	x
Buddleja	Buddleja	III		x	x
Caragana	Häckkaragan	II		x	x
Chaenomeles	Rosenkvitten	I	x		x
Cornus mas	Körsbärskornell	I	x		
Cornus, övriga	Kornell	II		x	x
Cotoneaster	Oxbär	II		x	x
Crataegus	Hagtorn	I	x		x
Cytisus praecox	Värginst	I	x		
Deutzia	Stjärnbuske	II		x	x
Euonymus	Benved	II		x	x
Exochorda	Pärlbuske	I	x		
Forsythia	Forsythia	I	x		
Genista tinctoria	Färginst	II			x
Hydrangea paniculata	Syrenhortensia	III			x
Kerria japonica	Kerria	III			x
Kolkwitzia	Paradisbuske	II		x	x
Lonicera	Try	II		x	x
Mahonia	Mahonia	I	x		
Malus	Bärapel m.fl.	I			x
Philadelphus	Schersmin	II		x	x
Potentilla fruticosa	Ölandstok	II		x	x
Prunus triloba	Rosenmandel	I	x		
Ribes aureum	Gullrips	I		x	x
Ribes sanguineum	Rosenrips	I	x		x
Rosa rugosa	m.fl. parkrosor	II		x	x
Sambucus racemosa	Druvfläder	I		x	x
Sambucus nigra	Fläder	II		x	x
Spiraea arguta	Brudspirea	I	x	x	
Spiraea vanhouttei	Bukettspirea	II		x	x
Spiraea bumalda	Rosenspirea	III			x
Syringa	Syren	I	x	x	
Viburnum	Olvon	II		x	x
Weigela	Prakttry	II		x	x

på andra tider än vad som anges i tabellen, utan att buskarna far illa därav. Görs den vid de föreslagna tiderna, har man emellertid största utsikten till att beskärningen ger bästa resultat beträffande blomningen.

Förutom själva tidpunkten för beskärningen är det givetvis också, som förut nämnts, av största betydelse *h u r* man beskär. En del arter reagerar för beskärningen med en mer eller mindre stark utveckling av skott från basen av busken eller med rotskott. Från vår egen svenska natur vet vi ju hur det blir, då man sågar av en asp! Snöbärsbusken, *S y m p h o r i c a r p o s*, ger ju massor av rotskott och planterad som prydnadsbuske bör den beskäras endast i nödfall. Även *B e r b e r i s*, *D e u t z i a* och *K e r r i a* har lätt att bilda skott från buskens bas, medan *C o t o n e a s t e r*-arterna sällan reagerar med basala skott och pärlbusken, *E x o c h o r d a*, som äldre inte alls ger några sådana skott. För dessa två sistnämnda är det därför särskilt viktigt, att man skär tillbaka skotten, då buskarna är unga för att få en god förgrening, och att man sedermera under årens lopp genom beskärning efter blomningen får fram nya skott på dessa grenar. Svårt att bryta från basen har också värginsten, *C y t i s u s p r a e c o x*, och de upprättväxande try-arterna, t.ex. *L o n i c e r a t a t a r i c a*.

För de vårblommande buskarna i grupp I med de övervintrande knopparna i spetsen på skotten, t.ex. syren, är det sällan fråga om starkare inkortning av skotten, utan mera en fråga om att gallra bort äldre skott som blommor dåligt. Det finns heller ingen anledning till årlig beskärning av forsythia, om man nu inte avser att skaffa sig många skott för att driva fram blommor inomhus under vintern. På de skott, som växer fram ena året, kommer alltså blommor följande vår och dessutom bildas det senare på året korta sidoskott från bladknoppar, som sitter ungefär på mitten av skotten. På dessa små sidoskott, som väl närmast motsvarar fruktträdens "sporrar", kommer följande år blommor, och genom att nya sådana sidoskott bildas varje år kommer dessa grenar att blomma många år i följd, om inte vinterkölden skadar blomknopparna. Dessa grenar avlägsnas alltså endast då blomningen börjar avta. Man skär då av dem nere vid marken på hösten eller vintern. Tyvärr ser man ofta att trädgårdsägare årligen stympar de skott, som växt fram senaste sommaren, genom att klippa av dem någonstans på mitten. Men på det sättet förlorar också busken mycket av sitt naturliga växtsätt. En del av de unga långskotten kan dock kanske behöva kortas in efter blomningen för att få en jämnare fördelning i busken, och denna inkortning skall då ske omedelbart efter blomningen. För övrigt tål forsythian mycket väl hård beskärning. (Fig. 50)

Fig. 50.
Gallringsbeskärning av
blomsterbuske. Borttagna
grenar (halva busken)
markerade med rött.

A m e l a n c h i e r och *C h a e n o m e l e s* tål också att skäras in ganska hårt, om det kan visa sig nödvändigt. Detta kan eventuellt göras omedelbart efter blomningen, men i allmänhet räcker det att glesa ut buskarna på eftervintern. Detsamma gäller också för hagtors-arterna, där för övrigt de rödblommande mer än andra är utsatta för regelbunden hård klippning. Framförallt gäller detta stamträden, som man av någon anledning fått för sig att de *m ä s t e* rundklippas.

P h i l a d e l p h u s, *s c h e r s m i n*, och *D e u t z i a*, stjärnbuske, bör genom vart eller vartannat års nedklippning till marken av de äldsta skotten stimuleras till nybildning av skott från basen. Då de äldre skotten avlägsnats, får de yngre plats att utvecklas och om något år ge blommor. På vissa sorter är nybildningen av skott från ungefär mitten av grenarna vanlig. På dessa sidoskott kan man få rik blomning om grenen, som sidoskottet

sitter på, klipps av ovanför sidoskottet omedelbart efter blomningen. Denna beskärning skall dock ske med omdöme, så att busken inte förlorar sin naturliga form.

Även de vårblomande spireorna kan beskäras på likartat sätt, dvs. på de skott som blommar skär man omedelbart efter blomningen över det närmast utåtgående sidoskottet. Bäst är emellertid att nere vid markytan skära av de gamla grenarna och ge plats för nya. Detta kan göras på hösten eller eventuellt senvintern. *Viburnum opulus*, olvon, och snöbollsbusken kan också beskäras över sidogrenar samtidigt med utgallringen av äldre grenar.

Potentilla, tok, blir med åren risig och mindre blomvillig. Vid hård nedskärning kan den ibland ha svårt att bryta vid basen från äldre skott. Bäst är att regelbundet klippa bort de äldsta skotten, vilket gynnar tillväxten av nya, blomvilligare.

En speciell anledning har man att årligen beskära kornellerna, *Cornus alba sibirica*, *C. stolonifera flaviramea* och *C. a. kesselringii* samt *Kerria japonica*. Hos dessa är färgen på barken starkast på de yngre skotten, och därför bör man ständigt hålla efter och avlägsna de äldre skott, som börjat få mörkare bark och alltså vintertid inte ger samma färgeffekt som de unga. Man bör för övrigt gallra kornellerna regelbundet, eftersom de reagerar negativt för stark beskärning, som man kanske måste ta till, om det dröjer många år mellan varje ingripande.

De buskar som tillhör grupp III blommar, som ovan nämnts, på de skott som växer fram under sommaren. De beskärs vanligen tidigt på våren. *Buddleja*, som på många platser fryser ned under vintern, kan dock också regelbundet skäras ned på senhösten till ca 40-50 cm över markytan. *Spiraea bumalda* kan i zon I och II också skäras ned hårt på eftersommaren och man lyckas då, om inte vintern kommer för tidigt, få en ny blomning i december. Syrenhortensian, *Hydrangea paniculata*, beskärs hårt varje år tidigt på våren. Man tar då bort alla svaga skott och kortar dessutom in de kvarvarande fjolårsskotten till minst hälften av sin längd.

Rhododendron

Av någon anledning är många trädgårdsägare ängsliga för att klippa sina rhododendronbuskar. För övrigt friska plantor mår bara bra av en klippning och "bryter" villigt på äldre ved. Men rhododendron har sin viloperiod just under blomningstiden och en beskärning måste därför ske omedelbart efter det sista blomman vissnat och man nupit bort dessa för att undvika frösättning och minskad blomning nästa år (fig. 51).

En gren, som skärs tillbaka strax efter blomningen, är i regel i stånd att producera nya skott från sovande knoppar och som kan ge blom- eller bladskott nästa år (fig. 52).

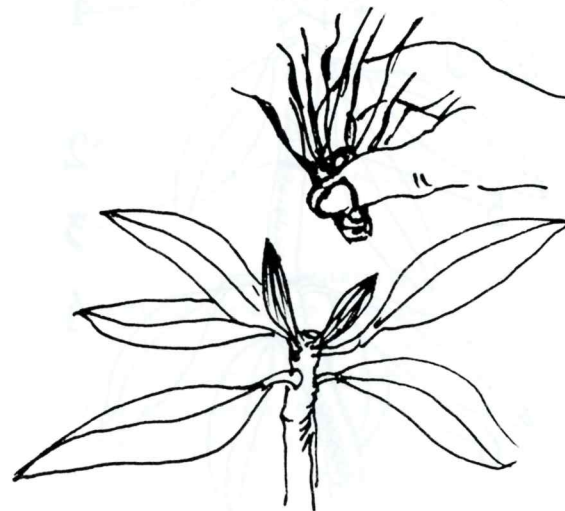

Fig. 51. Med fingrarna bryter man enklast bort de vissna blomklasarna, men försiktigt, så att inte de nya knopparna vid sidan skadas.

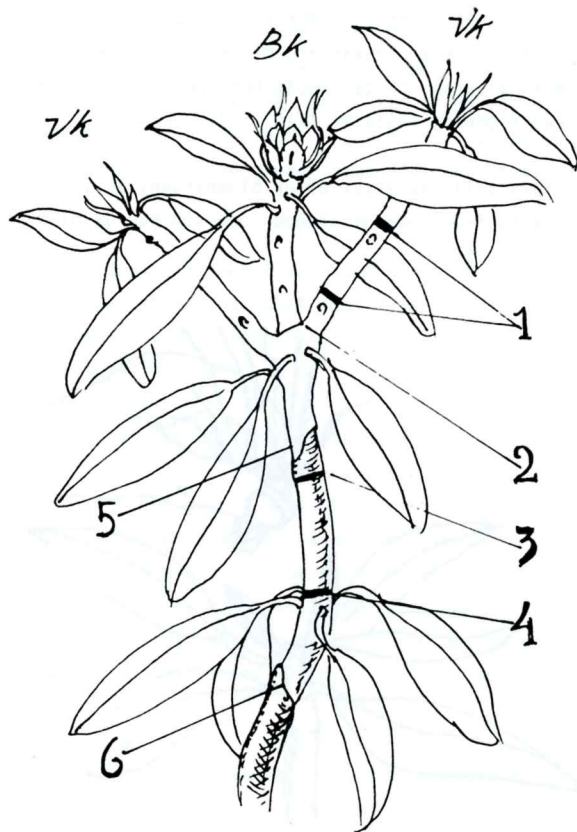

Fig. 52.

Vid en beskärning vid 1 brukar här belägna "ögon" (anlag till laterala knoppar) utvecklas. Skall man avlägsna denna vertikala gren som blommat (Bk), skall den skäras av vid 2, alltså vid själva fästet. Vid en beskärning vid 3 kan eventuellt någon sidoknopp utvecklas, men vanligen torkar och dör partiet ovanför punkt 4, som är bästa platsen för en starkare tillbakaskärning. 5 markerar gränsen mellan yngre, grön bark (ovanför) och brungrön äldre bark. 6 markerar gräns mot mörkbrun, ännu äldre bark. Skall man skära nedanför denna gräns måste det ske vid grenfästet. Vh betecknar vegetativa (blad)knoppar.

Spara något av "klippet" för drivning!

Beskärningen av prydnadsbuskar kan även företas på andra tider än som här ovan rekommenderats. Har man buskar, vars kvistar man vill driva under vintern, forsythia, t.ex., så är det ju mycket lämpligt att samtidigt företa den nödvändiga gallringen av buskarna. Vill man plocka in litet vintergrönt till jul passar det bra att klippa ned de förvuxna mahoniabuskar, t.ex.

Andra exempel av liknande art finns också och beskärningen i hemträdgården behöver alltså inte bli något betungande arbete, som prompt måste utföras under några hektiska dagar.

"Föryngringsbeskärning"

Under speciella förhållanden kan det vara nödvändigt att göra en radikal nedskärning av buskarna, om de på grund av ålder eller trängt läge blivit kala nedtill och blommor dåligt. Innan en sådan nedskärning görs, bör man dock överväga om det inte lönar sig bättre att gräva upp buskarna och ersätta dem med nya.

Väljer man nu en sådan "föryngringsbeskärning", så skall man klippa eller såga av samtliga skott och grenar och lämna kvar endast korta stubbar, från vilka de nya skotten sedan skall växa fram. Det finns vanligen s.k. sovande ögon på flertalet av de buskar som vi använder och som bryter fram med skott först efter hård beskärning. Man bör i allmänhet inte lämna kvar mer än ca 30-35 cm långa stubbar, och har busken många skott, så klipper man av de svagaste jäms med marken och lämnar kvar några av de kraftigaste.

Lämpligt är att göra denna nedskärning på senhösten och därefter täcka stubbarna med löv eller torvmull för att skotten inte skall torka in. Resultatet blir vanligen att man får ett stort antal skott påföljande sommar och dessa bör kommande höst eller vinter gallras och eventuellt beskäras.

Är det många nya skott, så klipper man helt bort de svagaste och av de kvarvarande låter man en del vara obeskurda, en del klipper man av till hälften eller mindre för att få en god förgrening så nära marken som möjligt påföljande sommar. Har man att göra med förädlade buskar, t.ex. syrener, bör man se till att rotskott på grundstammen blir avlägsnade. De kan eljest lätt ta överhanden.

Som förut nämnts har en del släkten svårt att bryta fram med skott från basen av busken och med dessa lyckas inte alltid en sådan här hård nedskärning. Hit hör bl.a. *Lonicera*, *Cornus*, *Potentilla* och även en del *Cotoneaster*-arter. Med dessa kan man försöka en förnygring över 2-3 år och gör då en lindrigare nedskärning, skär ned skotten endast till hälften eller mindre första gången och tar resten nästa eller därpå följande år.

R O S O R

De mest älskade av prydnadsbuskarna är väl rosorna. Efter den gruppindelning som tillämpats för prydnadsbuskarna i föregående kapitel skall parkrosor föras till grupp II, medan storblommiga rosor och polyantha-typer förs till grupp III.

Park- och buskrosor

På park- och buskrosorna gallrar man bort de äldre skotten och får då en regelbunden nybildning av skott från basen av busken. En sådan beskärning behöver ej göras hård, om man går över buskarna vart eller vartannat år. Gamla risiga parkrosor kan förnygras genom hård nedskärning av de äldre skotten till 10-15 cm över marken. De friska unga skotten lämnas obesurna kvar, gallrar dem eventuellt om de sitter alltför tätt.

Rabattrosor

Rabattrosorna, storblommiga och polyantha-typer, skall ju, som de flesta trädgårdsägare har erfarenhet av, beskäras varje år. De rosor, som planterats på hösten, beskär på följande vår och de vårplanterade beskär i samband med planteringen. Tidpunkten för beskärningen beror naturligtvis på var man bor i "vårt avlånga land" och den erfarenhet man har om när de värsta nattfrosten är över, och då man alltså kan avlägsna eventuell täckning och jämna ut den uppkupade jorden omkring plantorna. Rent allmänt kan man nog rekommendera, att inte ha för bråttom med detta vårarbete. Tiden för beskärningen sammanfaller i regel med det s.k. "musöronstadiet"

hos björken. Väntar man för länge med beskärningen, kan man riskera näringsförlust genom att man måste klippa bort redan bladbärande skott.

Själva utförandet av beskärningen bör nog i större utsträckning än som sker grundas på vilken typ av rosor man har att göra med: storblommiga eller polyantha-typer. I allmänhet sker beskärningen ganska schablonmässigt. På kallare orter i vårt land blir det för övrigt närmast tal om beskärning nere vid markytan, eftersom vintern redan tagit större delen av skotten ovan jord. Detta visar för övrigt att rosorna tål hård beskärning varje år, även om det inte alltid är önskvärt, eftersom hård nedskärning bl.a. medför försening av blomningen.

Vid första beskärningen i samband med planteringen bör dock en hård beskärning tillämpas och kan då företas ungefär enligt följande.

Man väljer ut 3-5 av de kraftigaste skotten och klipper helt ned de övriga. De kvarvarande beskär sedan så hårt, att man får kvar ca 5-10 cm långa skott över marken. Hårdast skär man de storblommiga. (Fig. 53)

I fortsättningen skall nu varje vår en liknande men något svagare beskärning ske, varvid de olika rosgrupperna behandlas något olika jämfört med varandra. Man behåller nu några fler av de kraftigaste skotten än vid första årets beskärning och skär ned polyantha-typerna till ca 10-15 cm. Något

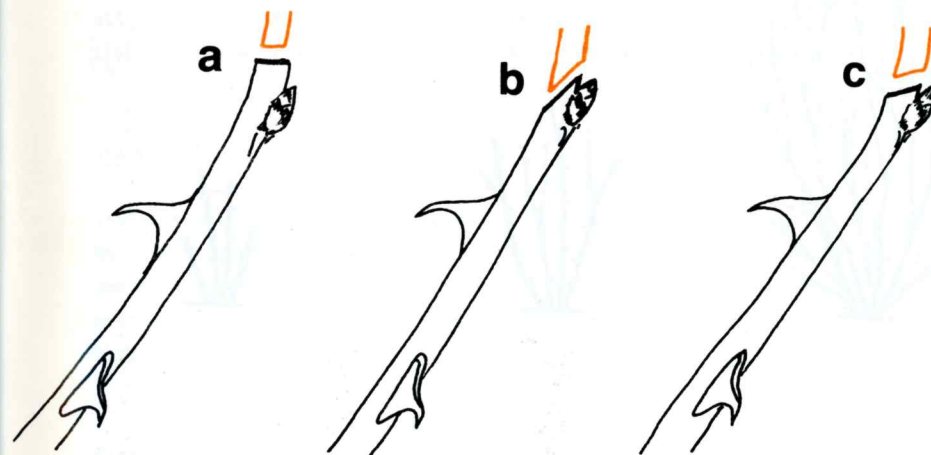

Fig. 53.
Vid a har snittet lagts för långt ifrån, vid b alltför nära knoppen. c visar riktigt utförd beskärning.

hårdare skär man de storblommiga rosorna för att härigenom få stora blommor. (Fig. 54)

Under årens lopp bör man dessutom fortlöpande vid varje vårbeskärning ta bort några av de äldsta grenarna för att gynna nybildning av unga, kraftiga och blomrikare skott. Särskild uppmärksamhet bör man ägna tidigare beskurna döda eller halvdöda skott, som kanske angripits av rödvärtesjuka.

Sommartid får man också räkna med en fortlöpande beskärning och putsning av plantorna. Då rosorna sitter i klasar, som hos polyantha-typer, bör man givetvis putsa bort de överblommade rosorna i blomklasen och då de sista blommorna i klasen vissnat, skär man ner hela klasen och skottet till första välutvecklade blad. Sitter blommorna ensamma eller några få på varje skott, som t.ex. hos de storblommiga, skär man även här av skottet ett stycke nedanför blomman, för att nya skott eventuellt skall bryta fram och senare ge blommor.

Under sommaren bör man också vara uppmärksam på att skott kan komma fram från roten under förädlingsstället, s.k. "vildskott". De känns bl.a. igen

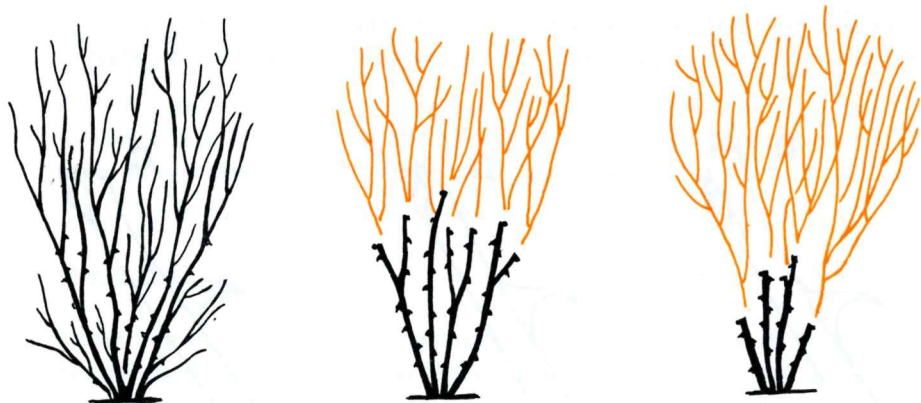

Fig. 54.

Storblommig rosplanta. Utan beskärning (a) ger den många men små blommor, efter måttlig beskärning (b) blir blommorna större men färre och vill man ha riktigt kraftiga blommor skär man ännu hårdare (c).

på de från ädeisorten avvikande bladen och taggarna och bör snarast avlägsnas. Som regel har ädelsorten fem småblad på varje blad, medan "vildskottets" blad har flera småblad, oftast sju, vilka dessutom är mindre. Man gräver försiktigt undan jorden med en liten planteringsspade, tills man når utgångspunkten för skottet, där man skär bort det helt med kniv. En bit av barken kan gärna få följa med. Om man endast klipper av "vildskottet" vid markytan, får man snart upp ett nytt, kanske två, tre nya sådana skott.

Resultatet av den årliga beskärningen visar sig dels i plantans större eller mindre villighet att skjuta nya skott, dels i ett större eller mindre antal blommor. En gammal regel är att stark beskärning ger kraftiga skott och stora, men färre blommor och att en svag beskärning ger ett flertal skott med mindre blommor. Självfallet sker detta inom vissa gränser. Varje sort har sin maximala storlek på blommorna, över vilken ingen beskärning hjälper. Dessutom beror skottlängd och blomstorlek även på andra faktorer än beskärning, framförallt på näringstillförsel, tillgång till sol och vatten, jordens struktur m.m.

Även tidighet i blomningen påverkas av beskärningen på så sätt att svagt beskurna plantor blommor tidigare än de hårt skurna. Beskärningen av rabbattrosorna kan, som ovan nämnts, genomföras rätt schablonmässigt, men eftersom det även inom varje rosgrupp finns olika sorter med starkt varierande storlek och växtkraft, bör det vara riktigtast att behandla varje sort mera individuellt. Varje intresserad trädgårdsägare kan själv genom att studera effekten av beskärningen få ut mera av sin rosodling än om man slaviskt följer rekommendationer om antal cm på beskurna skott.

Stamrosor

Stamrosorna beskärs på samma sätt som de lågförädlade i respektive grupper. Om rosorna varit nedböjda och täckta med jord under vintern, beskär man dem först efter ca 1-2 veckor efter det att man avlägsnat täckningen och rest upp och bundit rosen vid stödet. Man ser då bättre, vilka skott som bäst klarat vintern.

Klätterrosor

Klätterrosornas beskärning bör första året bestå i en kraftig nedskärning

till ca 20-30 cm över marken för att få god skottbildning så nära markytan som möjligt. Under de följande åren består beskärningen endast i bortklippning av frusna grenar och toppar, och allteftersom plantan blir äldre, kan det bli nödvändigt med en viss gallring av skotten. Man kan antingen klippa av gamla skott ända nere vid markytan eller omedelbart över unga, livskraftiga sidoskott, och får på detta sätt en förnygring av plantan (fig. 55).

Ibland förekommer skott som fortsätter att växa utan att bilda sidoskott. Har ett sådant skott nått ca en meter, klipper man ned det till ca 80 cm, eventuellt något lägre. Som regel bildas då sidoskott. Har man flera sådana skott kan nedskärningen variera i höjd.

SPALJEVÄXTER

Från klätterrosorna är steget inte så långt till övriga spaljeväxter. Beskärningen av dessa består i allmänhet i en gallring och bortklippning av

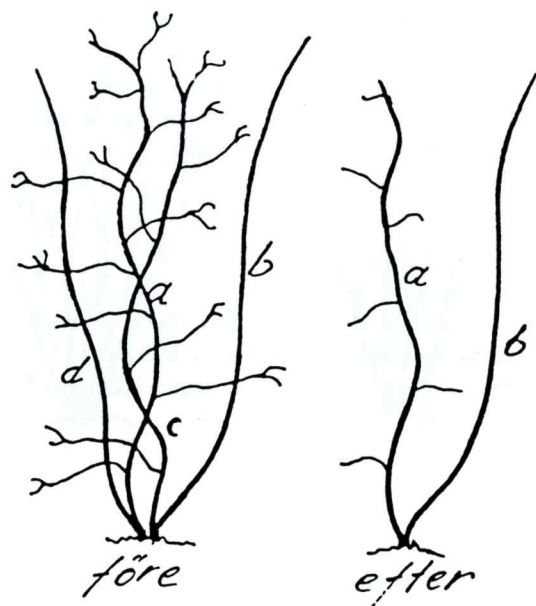

Fig. 55.
Den teoretiska grundprincipen för klätterrosors beskärning:

- friskt och i övrigt lämpligt äldre skott som behålls
- friskt och i övrigt lämpligt ettårsskott som behålls
- sämrre äldre skott eller äldre skott, som inte får plats, tas bort
- sämrre ettårsskott eller ettårsskott, som inte får plats, tas bort.

för tätt sittande skott, och äldre sådana som kan ersättas av yngre. För att underlätta beskärningen bör man redan strax efter planteringen försöka fördela rankor och grenar ut åt sidorna. Det kan gälla både klematis, pipranka, kaprifol, kameleontbuske m.fl. Äldre grenar av kaprifol behöver ibland avlägsnas efter 4-5 år, eftersom blomningen hos de flesta sorterna är bäst på de unga grenarna. Vanligt vildvin tål väl att skäras tillbaka.

Polygonum-arter

De nästan våldsamt växande Polygonum-arterna gör att man närmast varje år tvingas skära tillbaka skotten för att stoppa växten. Spaljérad mot ett nät vid en sittplats t.ex. kan de klippas som en häck intill nätet och ger då mycket snabbt ett gott skydd. Detta sker dock givetvis på bekostnad av blomningen.

Blåregn

Blåregn, som skjuter mycket långa skott, bör man gärna korta in kraftigt under sommaren för att få bättre avmognad på skotten.

Klematis

Beskärning av klematis, dessa med rätt så populära blommor, vållar ofta bekymmer och man frågar om de storblommiga sorterna måste skäras varje år. Vår störste kännare av klematis, Magnus Johnsson, Södertälje, känd uppdragare av rotäktade klematis skriver i sin plantskolekatalog följande om beskärning av klematis:

"Detta är ett av de viktigaste kapitlen, då det gäller att få vackra, välförgrenade och rikblommiga klematis. Den första beskärningen sker vid planteringen, om plantorna ej äro beskurna redan vid leveransen, vilket vanligen göres för att underlätta detta moment för kunderna och för att göra plantorna lättare transportabla. Man skär av rankorna omedelbart över andra eller tredje bladparet, dvs. ca 30-40 cm över marken.

Andra beskärningen: Första sommaren efter planteringen, vare sig den skett på hösten eller våren, skär man åter av rankorna till ungefär hälften, då

de nått ca 1 m längd och före knoppsättningen. Har rankan övervintrat eller satts på våren, blir det ett bladpar ovanför tidigare beskärning. Därigenom få plantorna tillfälle att stabilisera och utveckla sitt rotsystem och man undviker att bristande balans uppstår mellan rotens upptagningsförmåga och växtens behov av vatten och näring för dess snabba tillväxt och rika blomning. Eljest kan det hända att de nysatta plantorna av denna anledning plötsligt vissnar ned, just då de skall sätta knopp, något som ej har med den s.k. vissnesjukan att göra.

Småblommiga arter blomma vanligen på äldre ved och putsas endast, så att de ej se skräpiga ut. För *C. montana* och dess tidigblommande varieteter sker pincering vid behov omedelbart efter blomningen, ty de blomma företrädesvis på de rankor, som bildats under sommaren. *C. viticell* och *C. texensis* blommar på årsskotten och beskäres hårt!"

H Ä C K A R

Olika häcktyper

Väl tuktade häckar kan vara en verklig prydnad för trädgården och ger ett utmärkt vindskydd och skydd mot insyn. De kräver emellertid en god arbetsinsats, och därför har också de klippta häckarna i dagens trädgårdar i stor utsträckning ersatts av friväxande häckar. På den klippta häckens plussida står, att den kräver mindre utrymme åt sidorna än den friväxande. Man bör emellertid ha i minnet att en klippt häck också fordrar utrymme åt sidorna och väljer man t.ex. en granhäck får man räkna med minst en meters bredd. Den kan bli två meter också!

Krav på häckar

I detta sammanhang kan det vara skäl att påminna om att man inte får en vacker häck endast därför att man kan klippa bra. En mycket viktig sak är, att jorden är väl förberedd och att häcken har god tillgång på näring och inte genast efter planteringen behöver slåss med flerårigt ogräs av typen kvickrot eller kers. Plantorna behöver redan första sommaren komma igång att växa ordentligt. För att fylla sin uppgift skall häcken vara väl för-

grenad ända ned till marken och då det gäller lövfällande häckar brukar man därför "skära tillbaka" den, dvs. klippa ned den mer eller mindre hårt. Olika häckslag reagerar för övrigt olika i detta avseende. Lätt att förgrena sig har t.ex. måbär, häckoxbär, karagan, medan däremot hagtorn och oxel har svårare.

Sommar- och vinterklippning

En av nackdelarna med en häck som skall ge skydd mot insyn är att det tar lång tid, innan den blir uppväxt och når till den höjd som ger det eftersträvade skyddet. Klippningen av häcken spelar här en stor roll. Vid all sommarklippning får man räkna med en kraftig fördröjning av tillväxten, eftersom vi då berövar plantan en stor del av dess näringsupptagande organ, den gröna bladmassan.

En hård vinterbeskärning medför en viss försening av tillväxten under sommaren, emedan de lågt sittande bladknopparna bryter fram senare än de som sitter på den övre hälften av fjolårsskotten. En hårt beskuren häck grönskar följaktligen något senare än en icke beskuren. Man bör därför icke klippa häcken hårdare under uppväxttiden än vad som fordras för att få den tät och klippningen bör helst inte företas på sommaren. Med vinterklippning menar man i allmänhet klippning från lövfällning till våren, då knopparna börjar svälla. Först sedan häcken börjat närma sig önskad höjd kan man börja med sommarklippningen. (Fig. 56)

Lövfällande häckar

Första klippningen sker vanligen vid planteringen, antingen man planterar på hösten eller på våren. Det häckmaterial, som lätt förgrenar sig, klipper man nu ned till ca 20-25 cm, medan t.ex. oxel och hagtorn, som har svårt att bryta, klipps ned till 12-15 cm. Även liguster kan behöva en liknande hård nedklippning.

Varje följande år ökas sedan höjden på häcken med 25-30 cm, kanske något mindre om föregående klippning givit dålig förgrening.

De två första årens klippningar bör endast gälla höjden på häcken, men från och med tredje året börjar man också klippa sidorna. Man skall då

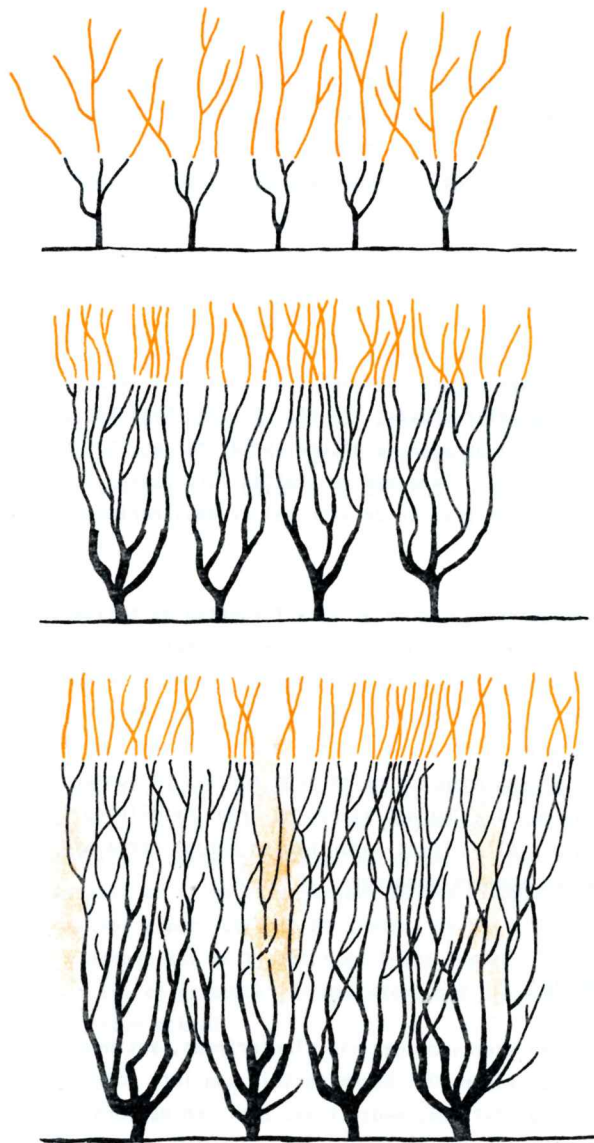

Fig. 56: I-III

I visar hur man gör första beskärningen på våren vid plantering eller efter höstplantering.

II och III visar de följande årens vinterklippningar. Höjden på häcken ökas med 25-30 cm. Om föregående klippning ej gett tillfredsställande förgrening, kan man klippa hårdare, kanske med endast 15-30 cm tillägg.

arbeta på att få häcken smalare i toppen än nere vid basen. Sidorna kommer alltså att luta inåt toppen. Varje år klipps nu sidorna in ca 5-10 cm. (Fig. 57)

Då det gäller vanlig bok och avenbok brukar man vanligen låta häcken växa upp till önskad höjd, innan den toppas och på sidorna kortar man endast in de längsta sidoskotten. Avenboken kan också toppas så som beskrivits för övriga lövfällande häckar, men eftersom toppskotten gärna vill hänga åt sidorna, rekommenderas ibland en uppbindning av dessa. Man spänner då en tråd ovanför häcken i dess längdriktning och binder topparna vid denna.

Sedan de lövfällande häckarna kommit upp mot den avsedda höjden, börjar man med sommarklippningen. De flesta häckslagen klipps nu två gånger om året, dels i slutet av juni-början av juli, dels sedan växten är avslutad i september-oktober. Vill man ha häcken extra fin, kan man klippa den tre gånger, första gången omkring mitten av juni, andra gången i augusti och tredje gången som en avputsning sent på hösten eller på vintern.

Vintergröna häckar

De vintergröna häckarna, gran, tuja, Taxus, m.fl. barrväxter samt buxbom och järnek skall inte klippas efter samma principer som de lövfällande.

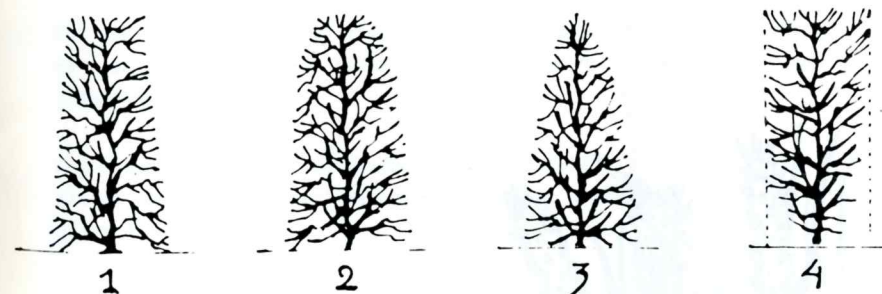

Fig. 57.

Kontur av häck i genomskärning visande lämpliga former (1-3) och mindre god (4). En häck med lodräta sidor blir ofta kal nertill.

De klipps vanligen ej förrän de uppnått den beräknade höjden. En justering av sidorna kan dock göras även innan häcken uppnått denna höjd. Klippningen görs i fortsättningen endast en gång om året, för gran i februari-mars, vanlig tuja i mars-april eller juli-augusti. Även idegran och buxbom kan klippas i augusti, eljest klipps de oftast i maj-juni. En hård klippning av de vintergröna häckarna kan under vissa vårar ge s.k. "solbränna", och i soliga lägen bör man nog vara försiktig med klippningen på våren.

Det är inte alltid nödvändigt att klippa de vintergröna häckarna varje år, tuja och i vissa fall även buxbom kan t.ex. klippas endast vartannat år.

Efter ett visst antal år börjar många häckar bli glesa nedtill och se skräpiga ut. Detta kan bero på ålder, på parasitangrepp, dålig klippning, näringsbrist, konkurrens med ogräs eller liknande. Sådana häckar kan ibland förnygras genom hård nedskärning, som bör utföras på senhösten-vintern. I samband med nedskärningen bör man också försöka få bort eventuellt ogräs samt gödsla häcken.

Beträffande granhäcken bör i det här sammanhanget erinras om att även en hård klippning, som visst inte har karaktären av förnygring, kan vara fördande för häcken. Man får alltså inte klippa in så hårt, att man kommer innanför de gröna barren. Man får då kala partier som inte grönskar igen.

Fig. 58.
Pinus mugo kan hållas låg genom att korta in års-skotten sedan dessa vuxit ut men innan barren utvecklats. De kan kortas in till hälften eller två tredjedelar.

REDSKAPEN OCH DERAS ANVÄNDNING

Man måste självfallet ha redskap, om man skall kunna sköta sina träd och buskar, och under årens lopp har det satsats mycket på detta område. Många redskap är bra, men det finns naturligtvis också sämre vara. Rent allmänt kan man säga, att det lönar sig att vara kritisk, då man skaffar sig redskap som skall hålla lång tid: det skall vara ändamålsenligt, lätthanterligt och materialet skall vara av hög kvalitet.

Det mest använda redskapet, både i fruktträdgården, i bärodlingen och i prydnadsträdgården är *saxen* eller *sekatören*. Bladet bör vara tunt och vasst och av prima stål, skaftet jämnt och ligga väl i handen samt skäret lätt kunna bytas ut. Skruvspärr måste finnas för att hindra skänklarna gå isär.

Stångsax med lättmetallrör på omkring en meters längd är ett diskutabelt redskap, som till nöds kan godtas. Man måste vara van att handskas med den, och man får sällan snitten så bra som man önskar. Inte ovanligt att se trädklippare optimistiskt ge sig på för grova grenar med barkskador och ojämna snittytor som följd. Vid gallring i fruktvedspartier, som man har svårt att nå, kan den vara bra.

Stångsågen ger också mycket lätt ojämna sårytor och sönderfläkt bark på undersidan av såret.

Har man *stegge* av tillräcklig längd, gärna dubbelstege av lättmetall, kan man i de flesta fall klara sig med *sekatör* och *handsåg* och slippa stångredskap.

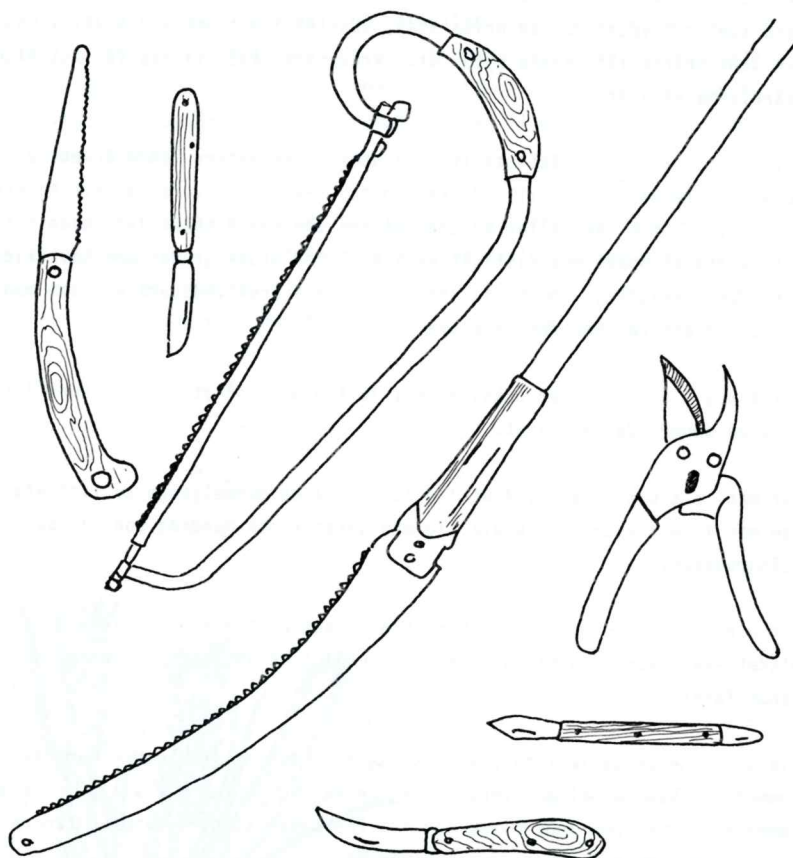
Grensågen bör ha vridbart blad, fastspänt i en båge av stål. Sågbladet skall vara skarpsilat och tillräckligt utlaggt för att skära lätt genom färsk ved.

Vid gallring av gamla täta prydnadsbuskar av typen syren och schersmin kommer man bra in mellan grenarna med en vanlig *sticksåg*. För att komma åt att klippa inne bland taggiga rosbuskar finns *sekatörer* längre än de vanliga, som också kan vara bra att ha.

Med dessa redskap klarar man sig bra ett antal år, men sedan buskarna växt

till, och man måste börja gallra grövre grenar, bör man även köpa en b u s k s a x. Det finns flera modeller av dessa att välja på i olika prislägen.

Har man häckar, som fordrar regelbunden klippning, måste man givetvis också ha en h ä c k s a x. Den har man ju för övrigt nytta av också vid klippning av gräsmattan vid kanterna mot buskagen och rabatterna.

FELCO – sekatörprogrammet.

eställningsnummer
3 09 51

FELCO 2 Lämpar sig för alla beskärningsarbeten. Smidda handtag av lättmetall. Med buffertanslag, savränna och trådsax. Med enkel och snabb fininställning av snittet. Längd 21,5 cm. Vikt 240 g

3 09 37

FELCO 4 Kvalitet till ett fördelaktigt pris. Smidda handtag av lättmetall. Med trådsax men utan buffertanslag och savränna. Enkel inställning av snittet med ställbar bult och låsmutter. Längd 21 cm. Vikt 220 g

3 09 20

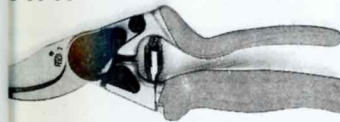
FELCO 5 Robust utförande med handtag av stål. God skärförmåga. Utan buffertanslag, savränna och trådsax. Enkel inställning med ställbar bult och låsmutter. Längd 22,5 cm. Vikt 310 g

3 09 44

FELCO 6 Kompakt utförande med smala och korta skär — idealisk för små händer. För bärbuskar och unga träd. Smidda handtag av lättmetall. Med buffertanslag, påskruvat motskär och savränna. Trådsax och enkel inställning av snittet. Längd 19,5 cm. Vikt 210 g

3 09 99

FELCO 7 Toppmodellen hos Felco. Med *rullhandtag* — förhindrar blåsor i händerna och muskelsmärter. Smidda handtag av lättmetall. Med buffertanslag, savränna, trådsax och enkel fininställning av snittet. Påskruvat motskär kan lätt bytas ut. Längd 21 cm. Vikt 290 g

3 10 39

FELCO 8 Lika Felco 7 men utan rullhandtag. Smidda handtag av lättmetall. Med buffertanslag, savränna, trådsax och fininställning av snittet. Skär och motskär ej nitade — kan snabbt bytas ut. Längd 21 cm. Vikt 245 g

3 10 46

FELCO 9 Den rätta sekatören för *vänsterhänta*. Utan rullhandtag, i övrigt lika Felco 8. Med sidoomkastade handtag, skär, motskär och låsanordning. Längd 21 cm. Vikt 245 g

3 10 59

FELCO 20 Tvåhandssekatören. Mycket robusta, smidda lättmetallhandtag med skydd mot kyla. Med den beprövade Felco fininställningen för snittet. Speciellt lämpad för beskärning av tjockare grenar vid långvarig arbetsinsats. Med buffertanslag och savränna. Längd 43 cm. Vikt 790 g

Finns även i Weibullsbutikerna och hos Weibulls återförsäljare.